

De impact van de coronacrisis op sekswerk

Een onderzoek onder sekswerkers en exploitanten in Hart van Brabant

Roos de Wildt
Suzanne Andeweg
Frouke Sondejker

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding	6
2	Methode	8
2.1.	Literatuurstudie	8
2.2.	Enquête	8
2.3.	Diepte interviews	9
2.4.	Werksessie	9
3	Resultaten	11
3.1.	Resultaten literatuurstudie	11
3.2.	Resultaten enquête	13
3.3.	Resultaten diepte-interviews	16
4	Concrete beleidsadviezen	24
4.1.	Ondersteuning van sekswerkers tijdens deze herstart periode	24
4.2.	Concrete beleidsadviezen: bij nieuwe beperkende maatregelen	27
4.3.	Overstijgende conclusies	28
	Bijlagen	30

Samenvatting

Om het coronavirus onder controle te krijgen, besloot het kabinet op 23 maart onder andere dat contactberoepen niet meer uitgevoerd mochten worden. Ook sekswerk werd verboden. Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht de impact van deze maatregelen op de situatie van sekswerkers in Regio Hart van Brabant. We onderzochten daarbij ook of er door corona zaken aan het licht zijn gekomen die structureel niet goed zijn geregeld voor sekswerkers, en we brachten in kaart hoe gaat het nu ze sinds 1 juli weer aan het werk mogen.

Dit onderzoek is ondersteund door ZonMw binnen de programmaliijn 'Wetenschap voor de praktijk: praktijkimpulsen en beleidsvragen'. We voerden het uit in samenwerking met de Gemeente Tilburg (de grootste gemeente binnen Regio Hart van Brabant) en de klankbordgroep Seksworks, gevormd door (voormalig) sekswerkers uit Brabant. De Gemeente Tilburg is al langere tijd gericht op positieverbetering van sekswerkers. Via dit onderzoek beoogden zij concrete beleidsadviezen te krijgen om sekswerkers zo goed mogelijk te kunnen ondersteunen, enerzijds na de herstart van sekswerk op 1 juli en anderzijds, in de mogelijke situatie dat in de toekomst wederom beperkende maatregelen van kracht zullen zijn.

Allereerst werd een literatuurstudie uitgevoerd om zicht te krijgen op de impact die de coronamaatregelen hebben op sekswerk in Nederland en wereldwijd. Signalen uit deze literatuurstudie werden gebruikt voor het vormgeven van de enquête, die vervolgens via diverse kanalen onder sekswerkers en exploitanten is verspreid. De resultaten van de enquête gaven een beeld van de impact van de coronamaatregelen op sekswerk en de ondersteuningsbehoeften van sekswerkers. Dit beeld werd verder uitgediept in interviews met sekswerkers

en exploitanten in Regio Hart van Brabant. Uit deze interviews zijn beleidsadviezen voortgekomen gericht op de positieverbetering van sekswerkers ten tijde van corona. Deze beleidsadviezen zijn verder geconcretiseerd tijdens een werksessie met de gemeenteambtenaar verantwoordelijk voor prostitutiebeleid in de Gemeente Tilburg, vertegenwoordigers van de Klankbordgroep Seksworks, een exploitant en een professional van de GGD die wekelijks een inloopspreekuur voor sekswerkers verzorgt samen met Prostitutie Maatschappelijk Werk en ervaringsdeskundigen uit de klankbordgroep.

Uit de literatuurstudie komt naar voren dat sekswerkers wereldwijd financiële problemen ervaren vanwege het verbod op sekswerk. In Nederland zijn sekswerkers werkzaam via opting-in in het bijzonder hard getroffen. Hoewel zij belasting betalen, konden zij geen aanspraak maken op de door het kabinet in het leven geroepen noodsteun om banen en inkomens te beschermen. Door het gebrek aan financiële steun zijn sommige sekswerkers in financieel zwaar weer gekomen. Een deel van de sekswerkers voelde zich genooddaakt om door te werken. Volgens verschillende publicaties heeft dit een verhoogde kwetsbaarheid jegens klanten, en risico's voor de gezondheid van de sekswerkers teweeg gebracht. Buiten Nederland waren er signalen over een toename van dwang en discriminatie tijdens sekswerk. Ook was er een toename in politiecontact. Over de impact op het mentale welzijn werd niet tot nauwelijks gerapporteerd. Wel komt in publicaties naar voren dat sekswerkers vinden dat de overheid niet (voldoende) met de seksbranche in gesprek is gegaan over steun.

Uit de enquête bleek dat de meeste sekswerkers in Hart van Brabant niet hebben doorgewerkt tijdens het verbod op sekswerk, wat niet overeenkomt met de bevindingen van de literatuurstudie. Wanneer door werd gewerkt was dat met name met vaste klanten, en werd niet meer dwang, geweld of discriminatie ervaren. Waar voor de lockdown alle sekswerkers voldoende inkomsten hadden, gold dit sinds het verbod op sekswerk voor minder dan de helft.

Ongeveer 63% van de sekswerkers heeft een aanvraag gedaan voor financiële steun, maar minder dan 30% van de aanvragen werd goedgekeurd. Met name de sekswerkers die via opting-in werken vielen buiten de boot, zoals ook uit de literatuurstudie naar voren kwam. Driekwart van de sekswerkers in Hart van Brabant maakte zich dan ook zorgen over hun inkomen.

Voor de exploitanten gold ook dat ze financiële problemen hadden sinds het verbod op sekswerk en dat slechts een klein deel van de aanvragen voor financiële steun werd goedgekeurd. Ook liet de enquête zien dat het mentaal welzijn van zowel sekswerkers als exploitanten aanzienlijk is gedaald tijdens de lockdown. Sinds de herstart van 1 juli zijn de sekswerkers in Hart van Brabant weer aan het werk, maar de klandizie is nog niet voor iedereen op het oude niveau. Het inkomen is dan ook nog niet voor alle sekswerkers voldoende en het mentaal welzijn ligt nog altijd onder het oude niveau. Onder exploitanten zijn er zorgen over faillissement, en ook hier is het mentaal welzijn lager dan voor de lockdown.

Het werk sinds 1 juli is met name veranderd door aanvullende hygiënemaatregelen. Ook hebben sekswerkers zorgen over het risico op besmetting met het coronavirus. Terugkijkend geeft de helft van de sekswerkers in Hart van Brabant aan steun te hebben gehad aan de Klankbordgroep Seksworks tijdens de lockdown. Er kan overigens wel aan de naamsbekendheid van Seksworks gewerkt worden: bijna 40% kende de groep niet. Sekswerkers en exploitanten hebben een heldere boodschap: vanuit de overheid moet passende financiële ondersteuning komen. Daarnaast willen sommigen een protocol voor het veilig uitvoeren van sekswerk en is er de roep om sekswerkers meer te betrekken bij de maatregelen.

Via interviews zijn de resultaten van de enquête verder uitgediept. Met name sekswerkers voor wie sekswerk het hoofdkomen is, hebben financiële problemen gekregen. Sekswerkers hebben hun spaargeld moeten aanspreken, leningen afgesloten en/of de kosten van de hypotheek tijdelijk stop gezet. Dit

betekent hogere kosten in de komende jaren. Ook ervaren sekswerkers stress omdat zij nu geen of minder spaargeld hebben, terwijl zij spaargeld veelal als buffer gebruiken omdat zij nauwelijks mogelijkheden hebben om zich tegen inkomensverlies te verzekeren. Het hebben van minder spaargeld maakt sekswerkers ook minder weerbaar bij een eventuele tweede lockdown.

Een deel van de sekswerkers heeft geen aanvraag voor financiële steun gedaan, omdat de procedure te onduidelijk was of omdat ze dachten dat zij hier geen aanspraak op konden maken. Een aantal sekswerkers die als zelfstandige bij de Kamer van Koophandel geregistreerd stonden hebben wel een aanvraag voor TOZO ingediend en deze ook toegekend gekregen. De sekswerkers die tijdens de lockdown doorwerkten deden dit met name met vaste klanten die zij vertrouwden. Een enkeling is tijdens de lockdown volledig naar online werken overgestapt. De exploitanten hebben hun zaken gesloten. Sinds 1 juli werd sekswerk weer toegestaan. Meerdere sekswerkers noemen dat ze sindsdien eigen maatregelen handhaven in het contact met klanten: zij vragen klanten voor een afspraak of zij klachten hebben, proberen met minder klanten maar langer af te spreken, werken een aantal dagen intensief en houden dan een aantal dagen rust om te kijken of er corona gerelateerde klachten opspelen of bieden een 'companionship only' arrangement (betaald worden voor een dagje uit zonder seks). Sekswerkers hadden graag gewild dat de overheid ook een protocol gericht op veilig sekswerk had verspreid om zichzelf en klanten te informeren. Bij de eerste lockdown voelden zowel sekswerkers als exploitanten zich sterk gediscrimineerd, onder andere omdat er voor hen geen goede financiële steun beschikbaar was en omdat sekswerk later dan andere contactberoepen weer werd toegestaan. Aan de Klankbordgroep Seksworks en berichtgeving van organisaties zoals SekswerkExpertise, Door2Door en Spot 46 hebben sekswerkers veel gehad: deze staken hen een hart onder de riem, deelden belangrijke informatie en vormden een ontmoetingsplek voor contact met andere sekswerkers.

Zowel bij de diepte-interviews als tijdens de werksessie is met deelnemers gesproken over beleidsadviezen. Zo komen wij allereerst tot vier adviezen gericht op de ondersteuning van sekswerkers in de huidige herstart periode. De meeste van deze adviezen zijn niet alleen relevant nu corona maatregelen gelden, maar van belang om de positie van sekswerkers op de lange termijn te versterken.

- Ontwikkel en verspreid een protocol met informatie voor sekswerkers en klanten over hoe het contact tussen sekswerkers en klanten veilig kan verlopen zolang het virus nog rondwaart.
- Faciliteer onderling contact en kennisdeling tussen sekswerkers.
- Breid de werkzaamheden van de GGD uit, zoals het organiseren van inlooppreekuren en outreachend werk. Dit stelt sekswerkers onder meer in staat om getest te worden op soa's.
- Ga stigmatisering van sekswerkers tegen.

Tevens geven we vier adviezen gericht op wat helpend zou zijn voor het sekswerk tijdens een eventuele volgende lockdown periode:

- Tijdens een nieuwe lockdown is ten eerste betere financiële ondersteuning voor sekswerkers van belang.
- In het verlengde hiervan: geef duidelijke informatievoorziening over de mogelijkheden om financiële vergoeding aan te vragen als sekswerker.
- Besteed aandacht aan het mentaal welzijn van sekswerkers, onder meer via klankbordgroepen.
- De GGD kan een rol spelen in het beperken van gezondheidsrisico's voor sekswerkers die toch besluiten door te werken.

Het valt op dat veel van de geschetste knelpunten niet perse corona gerelateerd zijn, maar eigenlijk altijd al speelden. De lockdown periode heeft deze bestaande problemen verder uitvergroot. De huidige situatie biedt de kans om er juist nu ook mee aan de slag te gaan. Daarbij is het belangrijk dat er naast lokaal/regionaal beleid ook landelijke kaders komen om gemeenten te ondersteunen en te stimuleren om beleid te ontwikkelen gericht op de positieverbetering van sekswerkers.

1 Inleiding

Covid-19 heeft de wereld in zijn greep sinds december 2019. Op 27 februari 2020 werden de eerste twee besmettingen met dit virus vastgesteld in Nederland. In de daaropvolgende dagen en weken nam het aantal besmettingen snel toe. Op 11 maart waren er meer dan 500 besmettingen in Nederland. De volgende dag nam het kabinet maatregelen om verdere verspreiding van het virus tegen te gaan en bevond Nederland zich in een zogenaamde 'intelligente lockdown'. Mensen moesten zo veel mogelijk thuiswerken en mochten zich niet in groepen van meer dan 100 mensen begeven. Deze maatregelen werden in de weken die volgden verder aangescherpt en omvatten vanaf 23 maart ook het tijdelijke verbod op de uitoefening van contactberoepen, waaronder sekswerk.

Al snel volgden signalen dat sekswerkers als gevolg van de lockdown in een kwetsbare situatie terecht waren gekomen.¹ Zij leken vaak geen aanspraak te kunnen maken op de financiële regelingen die door de overheid in het leven waren geroepen om werkenden en werkgevers tijdens de lockdown te ondersteunen. Sommige sekswerkers zouden als gevolg niet langer geld voor voedsel en onderdak hebben. Anderen zouden er door gebrek aan inkomsten voor kiezen om, ondanks de maatregelen, door te werken met alle gezondheidsrisico's van dien.

Deze zorgwekkende geluiden vormden de aanleiding om onderzoek te doen naar sekswerk ten tijde van corona. Wat was de impact van de lockdown op de situatie van sekswerkers? Zijn er door corona zaken aan het licht gekomen die structureel niet goed zijn geregeld voor sekswerkers? En hoe gaat het met sekswerkers sinds ze per 1 juli weer aan het werk mogen? Deze vragen stonden centraal in een onderzoek naar sekswerk in Regio Hart van Brabant, ondersteund door ZonMw binnen de programmaliijn 'Wetenschap voor de praktijk: praktijkimpulsen en beleidsvragen'. Het Verwey-Jonker Instituut heeft dit onderzoek uitgevoerd in samenwerking met de Gemeente Tilburg en de klankbordgroep Seksworks, gevormd door (voormalig) sekswerkers uit Brabant.

Regio Hart van Brabant is een samenwerkingsverband van negen gemeenten in Midden-Brabant waarvan Tilburg de grootste gemeente is.² De gemeente Tilburg zet zich in om meer zicht te krijgen op sekswerk binnen de gemeente en om de positie van sekswerkers te verbeteren. Hiertoe hebben zij onder meer de klankbordgroep Seksworks opgericht, een laagdrempelige ontmoetingsplek voor en door sekswerkers. Tijdens de lockdown in het voorjaar van 2020 was de gemeente op zoek naar concrete beleidsadviezen gericht op de ondersteuning van sekswerkers als zij na de lockdown weer aan het werk zouden mogen en op de ondersteuning van sekswerkers als een nieuwe lockdown zou volgen in het geval dat Covid-19 nog eens op zou laaien. Het doel van dit onderzoek was drieledig:

¹ In dit rapport wordt met 'de lockdown' gerefereerd aan de lockdown in het voorjaar van 2020. Tijdens het schrijven van dit rapport neemt het aantal besmettingen met Covid-19 in Nederland flink toe en geeft het kabinet aan dat alle mogelijke maatregelen besproken worden, ook een nieuwe lockdown.

² Regio Hart van Brabant wordt gevormd door de gemeenten Dongen, Gilze en Rijen, Goirle, Heusden, Hilvarenbeek, Loon op Zand, Oisterwijk, Tilburg en Waalwijk. Het is een zogenaamde 'gemeenschappelijke regeling': en publiekrechtelijke overeenkomst tussen bepaalde bestuursorganen van verschillende gemeenten waarbij bepaald wordt dat bepaalde taken en bevoegdheden centraal uitgevoerd worden. De burgemeesters van de gemeenten vormen het algemeen bestuur ervan. Zie: <https://www.regio-hartvanbrabant.nl/>

1. In beeld brengen van de situatie van sekswerkers in regio Hart van Brabant tijdens de lockdown.
2. In beeld brengen van de situatie van sekswerkers in regio Hart van Brabant nu de beperkende maatregelen voor contactberoepen niet langer van kracht zijn.
3. Formulering van concrete beleidsadviezen, samen met sekswerkers in regio Hart van Brabant, gericht op:
 - Ondersteuning van sekswerkers tijdens deze herstart periode.
 - De mogelijke situatie dat in de toekomst wederom beperkende maatregelen van kracht zullen zijn.

In dit rapport worden de uitkomsten van het onderzoek beschreven. In hoofdstuk 2 zijn de methoden van onderzoek uiteengezet. Achtereenvolgens gaat dit om een literatuuronderzoek, enquête, diepte-interviews en een werksessie. Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 4 zijn de beleidsadviezen en een aantal overstijgende conclusies beschreven. Hoewel het onderzoek zich heeft gericht op Regio Hart van Brabant zullen de meeste van de hier geformuleerde beleidsadviezen ook te vertalen zijn naar andere regio's.

2 Methode

2.1. Literatuurstudie

Het onderzoek is aangevangen met een literatuurstudie. Via deze literatuurstudie beoogden wij signalen over de impact van de lockdown op sekswerkers in kaart te brengen. Hiervoor werd zowel naar Nederlandse als naar internationale publicaties gekeken (zie bijlage 1). Ook zijn verschillende websites van organisaties met kennis over sekswerk geraadpleegd, zoals www.sekswerkexpertise.nl, www.nswp.org en www.redlightcovid.eu. En zijn mediaberichten doorgenomen waarin verslag werd gedaan van de situatie van sekswerkers ten tijde van corona. Tenslotte is het prostitutiebeleid van de gemeente Tilburg geanalyseerd op algemene initiatieven en eventueel relevante initiatieven ten tijde van de coronamaatregelen. De uitkomsten van de literatuurstudie staan beschreven in sectie 3.1. Inzichten zijn gebruikt om een enquête gericht op sekswerkers en exploitanten van seksbedrijven vorm te geven, en zijn gepubliceerd in een blog (zie bijlage 2) om aandacht te genereren voor dit onderzoek.

2.2. Enquête

Op basis van de literatuurstudie, en in nauwe samenwerking met de klankbordgroep seksworks en de gemeente Tilburg, is vervolgens een enquête ontwikkeld. Deze enquête is digitaal uitgezet onder sekswerkers en exploitanten van seksbedrijven in Regio Hart van Brabant. Tevens is de enquête opengesteld voor sekswerkers en exploitanten buiten de regio om meer signalen over de situatie van sekswerkers ten tijde van corona op te halen die verder uitgevraagd zouden kunnen worden in de interviews met sekswerkers en exploitanten in Regio Hart van Brabant die zou volgen.

De enquête bestond uit vier thema's:

1. De situatie van sekswerkers tijdens de lockdown;
2. De behoeften van sekswerkers tijdens de lockdown. Hierbij is specifiek aandacht besteed aan eventuele behoefte aan ondersteuning van de lokale overheden.
3. De situatie van sekswerkers na de herstart van sekswerk vanaf 1 juli 2020. Hierbij is specifiek aandacht besteed aan de nasleep van de coronamaatregelen (spelen er bijvoorbeeld nog problemen die uit de periode met maatregelen voortkomen) en de ervaring met de herstart (werkbetrekkingen, klandizie etc.).
4. De behoeften van sekswerkers aan ondersteuning om de herstart van de branche zo voorspoedig mogelijk te laten verlopen.

Om een zo volledig mogelijk beeld van de situatie van sekswerkers te verkrijgen is de enquête gericht aan vrouwelijke, mannelijke en transsekswerkers op verschillende werkplekken (escort, club, vanuit huis etc.). Tevens is een Engelse versie van de enquête gemaakt om niet-Nederlandssprekende sekswerkers en exploitanten te bereiken. De enquête (zie bijlage 3) is uitgezet onder sekswerkers en exploitanten met wie de gemeente Tilburg en de klankbordgroep reeds in contact waren. Tevens is er contact gelegd met sekswerkers die nog niet in beeld waren bij de gemeente en klankbordgroep door aandacht voor de enquête te vragen via SekswerkExpertise, een platform gericht op de positieverbetering van sekswerkers. Ook is aan sekswerkers en exploitanten gevraagd om de enquête te verspreiden onder andere sekswerkers in hun netwerk.

De enquête is uitgezet via Survalyzer van 28 juli tot en met 21 september 2020. Met behulp van IBM SPSS Statistics 27 zijn de resultaten van de enquête geanalyseerd. De enquête is ingevuld door 16 sekswerkers en 3 exploitanten. Onder de respondenten waren geen mannelijke en transsekswerkers, wel was er verscheidenheid in werkplekken. Uit de resultaten van de enquête kwamen een aantal onderwerpen naar voren welke als aanknopingspunt dienden voor de diepte interviews.

2.3. Diepte interviews

Via interviews zijn de inzichten uit de enquête uitgediept voor sekswerkers in Hart van Brabant. Respondenten zijn geworven onder de mensen die in de enquête hadden aangegeven mee te willen werken aan een interview. Tevens zijn respondenten via de klankbordgroep Seksworks geworven voor de interviews. Dit resulteerde in tien interviews.

Er is gesproken met zeven sekswerkers en twee exploitantenuit de Regio Hart van Brabant.³ Verder is gesproken met één Sociaal Verpleegkundige van de GGD Hart voor Brabant en één lid van SekswerkExpertise. De geïnterviewde sociaal verpleegkundige verzorgt wekelijks een inlooppreekuur voor sekswerkers uit de regio Hart van Brabant. SekswerkExpertise is een platform gericht op de positieverbetering van sekswerkers. Zij hebben zich de afgelopen maanden ook ingezet voor de positie van sekswerkers tijdens de corona crisis.

De groep sekswerkers betrof zes vrouwen en één man. Twee sekswerkers verzorgen erotische massages en één sekswerker is BDSM meesteres.⁴ Vier van de zeven sekswerkers zijn werkzaam als escort. Eén van deze vier is werkzaam als escort in de zorg. Zij richt zich specifiek op mensen met een beperking of ziekte, zoals dementie, en oudere cliënten. Een ander richt zich onder meer op chemseks.⁵

Vijf van de zeven sekswerkers werken als zzp'er en staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Zij staan niet in alle gevallen ingeschreven als sekswerker, soms staan zij ingeschreven onder neven activiteiten. Van de overige twee geïnterviewde sekswerkers, werkt er één als thuiswerker. Deze

3 Eén exploitant was zelf ook werkzaam als sekswerker. De werkzaamheden als exploitant en als sekswerker zijn in één interview besproken.

4 BDSM is een afkorting voor Bondage and Discipline (BD), Dominance and Submission (DS) en Sadism and Masochism (SM).

5 Chemseks betreft seks onder invloed van harddrugs, vooral GHB/GBL, mephedrone en crystal meth.

sekswerker heeft geen vergunningplicht en staat ook niet ingeschreven bij de Kamer van Koophandel maar draagt wel belasting af⁶ De andere sekswerker heeft een volledige baan buiten de seksbranche en ziet haar sekswerk als incidentele bijbaan. Zij betaalt over haar sekswerk ook geen belasting. Laatstgenoemde respondent is niet afhankelijk van haar inkomsten uit sekswerk. De overige zes sekswerkers zijn helemaal of bijna helemaal afhankelijk van hun inkomsten als sekswerker.

De interviews zijn afgenomen in augustus en september 2020. In deze periode waren nog enkele beperkende maatregelen van kracht. Er is daarom voor gekozen om de interviews telefonisch af te nemen en in één geval per mail. Vervolgens zijn de verslagen van de interviews geanalyseerd aan de hand van drie thema's:

1. De situatie van sekswerkers ten tijde van corona in regio Hart van Brabant.
2. De situatie van sekswerkers nadat de beperkende maatregelen voor contactberoepen per 1 juli niet langer van kracht waren.
3. Concrete beleidsadviezen, gericht op:
 - Ondersteuning van sekswerkers na de herstart op 1 juli.
 - De mogelijke situatie dat in de toekomst wederom beperkende maatregelen van kracht zullen zijn.

2.4. Werksessie

Op basis van de inzichten van de enquête en diepte-interviews zijn de behoeften van sekswerkers op papier uitgewerkt, inclusief maatregelen en ondersteuning die de gemeente Tilburg zou kunnen bieden. Deze (ondersteunings-) maatregelen zijn aangescherpt en vastgesteld tijdens een werksessie. Aan deze sessie hebben de volgende personen deelgenomen: Hadeline Vorselaars-Rietbergen (specialist veiligheid bij de gemeente Tilburg en verantwoordelijk

6 In Tilburg is het toegestaan om zonder vergunning thuis te werken als je op dat adres bent ingeschreven in het Basisregistratie Personen (BRP) en je ,onder meer, geen overlast veroorzaakt.

voor prostitutiebeleid), de Klankbordgroep Seksworks (vertegenwoordigd door één sekswerker en één voormalig sekswerker), één exploitant, één professional vanuit de GGD en de onderzoekers.

Ter voorbereiding op de werksessie is een PowerPoint (zie bijlage 4) gemaakt waarin de voorlopige resultaten van het onderzoek zijn weergegeven. Vervolgens zijn een viertal thema's geformuleerd om over door te spreken.

- Thema 1: tegengaan van de uitzonderingspositie van sekswerkers.
- Thema 2: meer zicht op sekswerkers in een kwetsbare positie en hun behoeften.
- Thema 3: handreikingen aan sekswerkers en exploitanten.
- Thema 4: goede communicatie en informatiedeling.

Aan de hand van deze thema's is er gewerkt aan:

- Co-creatie van concrete beleidsadviezen voor de mogelijke situatie dat in de toekomst wederom beperkende maatregelen van kracht zullen zijn.
- Co-creatie van concrete beleidsadviezen gericht op het versterken van de positie van sekswerkers tijdens de herstart periode en op de langere termijn.
- Co-creatie van monitoring instrumenten voor de gemeente Tilburg opdat de gemeente de impact van de uit dit onderzoek volgende maatregelen kan monitoren

Inzichten zijn samen met uit de interviews voortgekomen inzichten verwerkt tot de in hoofdstuk 4 geformuleerde beleidsadviezen.

3 Resultaten

3.1. Resultaten literatuurstudie

Uit de bestudeerde publicaties kwam naar voren dat de beperkende maatregelen die in binnen- en buitenland werden genomen om de verspreiding van corona tegen te gaan impact hadden op sekswerkers, met name wat betreft hun financiële situatie en manier van werken.

Financiële problemen

Vanwege de coronamaatregelen was sekswerk in Nederland niet toegestaan tussen 23 maart en 1 juli 2020. In deze periode ondersteunde het kabinet (zelfstandig) ondernemers met tijdelijke financiële regelingen. Onder meer via de tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (TOZO). De TOZO-regeling was gericht op zelfstandig ondernemers, waaronder ZZP-ers, en voorzag in een aanvullende uitkering voor levensonderhoud als het inkomen van een zelfstandig ondernemer door de coronacrisis tot onder het sociaal minimum daalde en in een lening voor bedrijfskapitaal om liquiditeitsproblemen als gevolg van de coronacrisis op te vangen.⁷ De Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) richtte zich op ondernemers die directe schade ondervonden van diverse kabinetsmaatregelen om het coronavirus in te dammen. Deze specifieke groep ondernemers kon een eenmalige tegemoetkoming van € 4.000 netto krijgen om hun vaste lasten te betalen.⁸ Ook konden ondernemers via de Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging voor

Werkgelegenheid (NOW) een groot deel van hun loonkosten vergoed krijgen als ze verwachten ten minste 20% omzet te verliezen.^{9,10}

De coronamaatregelen hebben een grote impact gehad op de financiële situatie van sekswerkers. Hun inkomsten uit sekswerk vielen weg maar zij konden in veel gevallen geen aanspraak maken op financiële steun.¹¹ Sekswerkers die volgens opting-in werkten hadden geen recht op de TOZO-regeling omdat zij niet waren ingeschreven bij de Kamer van Koophandel als ZZP-er. Inschrijving bij de Kamer van Koophandel is echter niet mogelijk voor sekswerkers werkzaam via opting-in. Deze sekswerkers werden daarom doorverwezen naar algemene bijstand. Algemene bijstand werd door gemeenten en sekswerkers zelf niet als een fijne optie ervaren^{5,12} onder meer omdat hiervoor eerst spaargeld moet worden opgemaakt, terwijl het wenselijk is om spaargeld als buffer te houden. Sekswerkers worden namelijk veelal geweerd bij financiële diensten en kunnen zich bijvoorbeeld niet verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid. Deze risico's moeten zij uit hun eigen middelen kunnen dekken. Wie als zelfstandige staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel kon aanspraak maken op de TOZO-regeling als aan het uren criterium van minimaal 1225 uur per jaar werken werd voldaan. Veel sekswerkers vielen door dit uren criterium buiten de boot¹³. Bovendien eiste de TOZO dat sekswerkers alle benodigde vergunningen hebben, wat vaak niet het geval is voor sekswerkers die vanuit huis werken⁵, bijvoorbeeld omdat zij om privacyoverwegingen geen openbare vergunning

7 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/tozo>

8 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/togs>

9 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/nou>

10 Voor een volledig overzicht van financiële regelingen van de overheid ten tijde van corona, zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen>

11 <https://sekswerkexpertise.nl/report-survey-income-support-sex-workers-10-06-2020/>. Geraadpleegd op 9 juli 2020.

12 <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/2058910/gemeente-utrecht-schiet-sekswerkers-financieel-te-hulp.html>

13 https://sekswerkexpertise.nl/wp-content/uploads/2020/06/Overzicht-regelingen-inkomenssteun_21-juni-2020.pdf

willen aanvragen¹⁴ of het aanvragen van een vergunning simpelweg niet mogelijk is of toegekend wordt.¹⁵ Tenslotte spelen praktische zaken een rol bij het niet aanvragen van financiële ondersteuning: de procedure van de aanvraag is niet helder en sommige sekswerkers spreken de taal niet.

Het gebrek aan financiële steun vanuit de overheid of gemeente had een aantal gevolgen. Sommige sekswerkers kwamen in broodnood¹⁶: ze hadden geen geld voor voedsel en onderdak. Er zijn berichten over sekswerkers die voedselpakketten hebben ontvangen en/of uit huis zijn gezet. Verder zijn er vanuit sekswerkers initiatieven opgezet voor financiële steun, zoals het Dutch Emergency Fund¹⁷, of is er hulp vanuit lokale stichtingen⁸. Met name bij sekswerkers die al financiële problemen hadden, zijn deze problemen groot. Er is een roep tot uitstel van uitzetting en coullance rondom latere betaling van huur¹⁸. Verder voelden sekswerkers zich vanwege het gebrek aan financiële steun genoodzaakt om door te werken^{8,10,19,20}, waarbij ze het risico op besmetting met het coronavirus verkozen boven zware financiële problemen. Er zijn ook sekswerkers die van de legale sector overstapten naar de illegale sector, waar men bij misstanden minder snel contact op neemt met de politie uit angst voor

14 Vergunningsaanvragen worden veelal met de persoonsgegevens van de aanvrager op internet gepubliceerd.

15 Een reden om een vergunning niet toe te kennen kan zijn dat er al een seksinrichting in de gemeente aanwezig is.

16 <https://www.ad.nl/den-haag/haagse-prostituees-werken-door-ze-moeten-soms-kiezen-tussen-honger-of-hun-gezondheid-a1591edc/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&fbclid=IwAR0l6kFjBaomMuSu7fzehSsqfNf0GoNA2cOXQYgESoBglDBRIA9E1rjli5k&referrer=https://www.facebook.com/&referrer=https://www.seksworks.nl/nieuws/haagse-prostituees-werken-door-ze-moeten-soms-kiezen-tussen-honger-of-hun-gezondheid/>

17 <https://www.dutchemergencyfund.nl/faq>. Geraadpleegd op 9 juli 2020.

18 <http://redlightcovidurope.org/>. Geraadpleegd op 9 juli 2020.

19 <https://www.nswp.org/news/webinar-supporting-sex-workers-rights-the-time-covid-19>. Geraadpleegd op 9 juli 2020.

20 <https://www.ad.nl/binnenland/illegaal-sekswerker-in-coronatijd-mannen-zijn-echt-op-jacht-ze-drammen-door-en-betalen-meer~a1f96d9d/>

handhaving¹². Daarnaast hebben de coronamaatregelen mogelijk impact op het mentale welzijn: in een mediabericht werd verwezen naar een sekswerker die zelfmoord pleegde omdat de financiële problemen te groot werden¹³. In andere bronnen werd niet gerapporteerd over impact op het mentale welzijn.

Doorwerken

Zoals hierboven genoemd heeft een deel van de sekswerkers doorgewerkt. Dit brengt mogelijk gezondheidsrisico's met zich mee en risico's kenmerkend voor werk in het illegale circuit. Ook benadrukken publicaties dat sekswerkers vaker benaderd zijn door de politie⁵. Dit wordt ook buiten Nederland gesignaleerd¹⁰. Zo dreigt de politie met boetes als er nog advertenties online staan, om doorwerken tegen te gaan of doet de politie huiszoekingen. Ook krijgen sekswerkers vaker de vraag of ze hulp willen om uit sekswerk te stappen, wat door sommige sekswerkers als vervelend wordt ervaren⁸.

Steun vanuit overheid en gemeente

Het gebrek aan steun vanuit de overheid, met name voor sekswerkers die via opting-in werken, wordt als zeer pijnlijk ervaren⁵. Deze sekswerkers betalen belastingen maar vielen buiten de boot wat betreft financiële ondersteuning vanwege de coronamaatregelen. Ook wordt ervaren dat de overheid niet (voldoende) met de seksbranche in gesprek is gegaan over steun²¹. Er is bijvoorbeeld niet gereageerd op een brandbrief van SekswerkExpertise, in kamervragen is het gebrek aan toegang van opting-inners tot de TOZO afgedaan met een verwijzing naar de algemene bijstand en de eerdere versoepeling voor de seksbranche is niet van tevoren besproken met de branche zelf²². Sinds sekswerk weer is toegestaan is er een roep om compensatie voor sekswerkers die buiten de boot vielen bij financiële ondersteuning. Sekswerkers

21 https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5121866/sekswerkers-teleurgesteld-overheid?fbclid=IwAR1M3E_KsSTu3XD9c51a7ZxWbOK4yWFqbd_4h36nSoeRVcgBxC89XxQuzmY

22 <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5163516/sekswerkers-coronamaatregelen-versoepelingen-verrast>

zijn bezorgd dat er bij een tweede golf of lockdown mogelijk weer geen financiële ondersteuning beschikbaar is voor hen. Tenslotte geven sekswerkers aan dat ze meer betrokken willen worden bij de vormgeving van maatregelen die sekswerk raken.

In reactie op eerste signalen van de impact van de coronamaatregelen heeft de gemeente Tilburg ingezet op het breder kenbaar maken van algemene bijstand onder sekswerkers. Ook is in Tilburg ingezet op versoepeling van het meewegen van vermogen en wordt niet direct ingezet op krediethypotheken en leenbijstand²³.

3.2. Resultaten enquête

De enquête is door 19 respondenten ingevuld. Dit betrof 16 sekswerkers en 3 exploitanten. De voornaamste inzichten voor beide groepen zijn onderstaand weergegeven.

Sekswerkers

Van de 16 sekswerkers die de enquête hebben ingevuld wonen en/of werken er 8 in Hart van Brabant. De overige 8 sekswerkers hebben deze verbinding met Hart van Brabant niet en zijn afkomstig uit andere delen van Nederland. Wij hebben er bewust voor gekozen om de enquête ook aan sekswerkers buiten de regio Hart van Brabant voor te leggen om zo meer signalen op te halen over de impact van de coronacrisis op sekswerkers welke in de interviews met sekswerkers en exploitanten in Hart van Brabant verder uitgevraagd konden worden.

Vier van de acht sekswerkers in Hart van Brabant werken als escort. Anderen werken in een seksclub, bordeel of privéhuys, in een erotische massagesalon of sauna, of thuis. Drie van de acht sekswerkers werken via opting-in, vijf werken als ZZP-er. Drie van de ZZP-ers werken onvergund. Hierbij is het van belang

op te merken dat zelfstandig in-of-vanuit huis werkende sekswerkers onvergund kunnen werken maar wel ingeschreven kunnen staan bij de Kamer van Koophandel, en belasting betalen. Een deel van de sekswerkers werkt onvergund omdat het in hun gemeenten toegestaan is om zonder vergunning te werken. Dit geldt bijvoorbeeld voor Tilburg. In Tilburg is het toegestaan om zonder vergunning in-of-vanuit huis te werken als sekswerker als je onder meer op dat adres bent ingeschreven in de basisregistratie personen (BRP) en geen overlast veroorzaakt. Andere sekswerkers werken onvergund als ZZP-er omdat het onmogelijk is om een vergunning te krijgen.²⁴

De meerderheid van de sekswerkers in Hart van Brabant die de enquête heeft ingevuld geeft aan dat zij tijdens de lockdown niet hebben gewerkt (75%). Dit in tegenstelling tot wat we uit de literatuur weten. Mogelijk hebben zij sociaal wenselijk geantwoord, maar de groep geïnterviewden is te klein om dat met voldoende zekerheid te kunnen zeggen. Eén sekswerker uit Hart van Brabant (12,5%) heeft tijdens de lockdown wel als sekswerker doorgewerkt, tegenover 31,3% van het totaal aantal sekswerkers die de enquête heeft ingevuld. Zowel specifiek in Hart van Brabant als in de gehele groep hebben de sekswerkers voornamelijk contact gehad met vaste klanten. In dat contact kregen zij niet meer of minder te maken met dwang, geweld of discriminatie, terwijl discriminatie volgens onze literatuurstudie wel meer voorkwam in andere landen⁹ en er wereldwijd ook zorgen waren over een toename van dwang en geweld bij

²⁴ Na de opheffing van het bordeelverbod in 2000 hebben de meeste gemeenten uitsluitend vergunningen verleend aan de op dat moment bestaande bedrijven en dat aantal geldt veelal nog steeds als maximum. Dientengevolge is er geen ruimte voor innovatie en kan de branche niet inspelen op ontwikkelingen, zoals het toenemend belang van internet en de groei in het aantal zelfstandigen. Voor zover vergunningen worden verleend, komen deze ten goede van exploitanten, niet van zelfstandige sekswerkers. Tevens verbieden de meeste (maar niet alle) gemeenten thuiswerk (inclusief zelfstandige escort vanuit huis) of staan dit alleen toe als het niet 'bedrijfsmatig' is. De definitie van bedrijfsmatig is echter onduidelijk en kan bovendien per stad verschillen. In andere gemeenten geldt een vergunningplicht voor zelfstandige sekswerkers (of bijv. wel voor thuisontvangst maar niet voor zelfstandige escort), maar worden deze niet daadwerkelijk verleend. Veel zelfstandige sekswerkers werken daarom ongewild onvergund.

sekswerkers die doorwerkten tijdens de lockdown. De sekswerkers die doorwerkten tijdens de lockdown en deze enquête in hebben gevuld gaven wel aan dat zij zich zorgen maakten over besmetting met corona. Ook maakten zij zich zorgen dat ontdekt zou worden dat zij doorwerkten. Een enkeling noemt beveiliging vanuit de reguliere werkplek te hebben gemist.

Op 1 juli mochten sekswerkers weer aan de slag. De sekswerkers in Hart van Brabant zijn sindsdien allen weer aan het werk als sekswerker. Als zij hun werk vergelijken met de situatie voor de lockdown dan is de voornaamste verandering te vinden in de aangescherpte hygiënemaatregelen. Ook wordt de registratieplicht in verzorgingstehuizen genoemd als een drempel voor klanten van sekswerkers die in de zorg werken. De helft geeft aan dat hun klandizie verminderd is. Klanten blijven om verschillende redenen nog weg: klanten houden zich aan de voorgeschreven anderhalve meter afstand, zorginstellingen beperken sekswerk en mannen met gezinnen blijven weg: *De nette huismannen vooral, die moeten goed op hun familie passen.* Het gevoel van veiligheid van de sekswerkers sinds de herstart is wisselend. Bij een aantal spelen zorgen over besmet raken of anderen besmetten met corona: *Ik weet soms niet of ik met mondkapjes moet werken. Sommige klanten willen dat niet en ik weet niet of we zo extra risico lopen.*

In antwoord op vragen naar verwachtingen voor de toekomst zijn sommige sekswerkers neutraal, maar een aantal zien de toekomst somber in. Tijdens de lockdown hebben zij een gebrek aan steun voor sekswerkers en stigmatisering van sekswerk ervaren. Zij uiten de angst dat deze tendens ook na de lockdown zal blijven bestaan en ertoe zal leiden dat sekswerk in de toekomst verder aan banden wordt gelegd. Een aantal uitspraken laten dit duidelijk zien: *Ik zie het somber in, ben bang dat veel gemeenten corona zullen aangrijpen om nog meer werkplekken te sluiten, harder op te treden tegen sekswerkers... en Sekswerk is een onzeker beroep. Mijn verwachting is ook onzeker, vooral met die*

nieuwe wet [WRS²⁵]. Ik hoop dat heel Nederland het goede werk van Tilburg kan volgen. Sekswerk is werk en laten we dat ook zo benoemen.

De financiële situatie van sekswerkers is sterk achteruit gegaan tijdens de lockdown. Voor de lockdown hadden alle sekswerkers genoeg inkomen. Tijdens de lockdown gold dit echter voor minder dan de helft. Bijna alle sekswerkers hebben hun spaargeld moeten aanspreken en een klein deel heeft leningen afgesloten. Tijdens het invullen van de enquête, enige weken na de herstart, heeft ongeveer drie kwart van de sekswerkers weer genoeg inkomen. Dit betekent echter niet dat tijdens de lockdown afgesloten leningen afbetaald zijn en dat spaargeld weer aangevuld is. Dit maakt hen extra kwetsbaar tijdens een eventueel volgende lockdown periode. Sekswerkers voor wie sekswerk een extraatje is maken zich over het algemeen minder zorgen over de toekomst dan sekswerkers die voor hun inkomsten volledig afhankelijk zijn van sekswerk. In deze laatste groep hebben een aantal sekswerkers een zware financiële klap gehad.

Een ruime meerderheid van de sekswerkers die de enquête heeft ingevuld, heeft een aanvraag voor financiële steun ingediend (62,5% van de sekswerkers in Hart van Brabant en 64,3% in de gehele groep). De TOZO werd het meest aangevraagd en daarna de algemene bijstand. Van de aanvragen van respondenten uit Hart van Brabant is 23,1% goedgekeurd, namelijk tweemaal de TOZO en eenmaal de algemene bijstand. In de gehele groep respondenten is 29,4% goedgekeurd, namelijk viermaal de TOZO en eenmaal de algemene bijstand. De aanvraagprocedure wordt heel wisselend ervaren en varieert van zwaar onvoldoende tot heel goed. Enerzijds noemen sekswerkers discriminerende regels omtrent het krijgen van steun, onbeleefde medewerkers en lange wachttijden

25 De Wet Regulering Sekswerk (WRS). Dit wetsvoorstel bevat verplichte registratie en een vergunningplicht voor sekswerkers. Ongeregistreerde sekswerkers worden strafbaar, evenals hun klanten en werkrelaties ('faciliteerders'). Het wetsvoorstel ligt op dit moment ter consultatie bij de Raad van State. De WRS is de opvolger van de eerdere WRP uit 2009 die in 2013 strandde in de Eerste Kamer

voor een reactie of uitbetaling. Anderzijds worden door anderen ook juist de snelle reactie en/of uitbetaling geprezen. Uit de literatuur zijn vooral negatieve ervaringen bekend. Taalvaardigheid kan een rol hebben gespeeld bij het positievere beeld dat uit dit onderzoek naar voren komt. Alle respondenten in ons onderzoek beheersten de Nederlandse of Engelse taal voldoende.

Het cijfer dat respondenten geven voor hun mentaal welzijn is flink gedaald tijdens de lockdown en na de heropening van de seksbranche ook nog niet terug op het oude niveau. Het merendeel van de sekswerkers heeft tijdens de lockdown een toename ervaren in klachten zoals stress, slaapproblemen, somberheid, en vermoeidheid/lusteloosheid. Bij een deel van de respondenten zijn deze klachten zelfs verder toegenomen sinds 1 juli. De sekswerkers in Hart van Brabant hebben relatief vaker een toename in stress, zorgen, somberheid en vermoeidheid dan de gehele groep. In de gehele groep wordt juist een grotere toename in problemen met slapen gerapporteerd dan in Hart van Brabant. Slechts bij een enkeling zijn deze klachten inmiddels afgenomen. Uit de literatuur is hierover nog weinig bekend, dus we kunnen het niet vergelijken.

Aan respondenten werd gevraagd in hoeverre zij zich zorgen maakten over een aantal specifieke onderwerpen (zie bijlage 3 voor alle gevraagde onderwerpen). Van de respondenten uit Hart van Brabant maakt 87,5% zich zorgen over hun gezondheid en maakt 75% zich zorgen over hun inkomen. Minstens 50% maakt zich zorgen over of hun huisvesting, of ze boodschappen kunnen betalen, over discriminatie richting sekswerkers, politiecontact, en over hun mentale welzijn. Twee van de acht sekswerkers uit Regio Hart van Brabant rapporteren zorgen over dwang en/of geweld. Opvallend is dat in Hart van Brabant naar verhouding meer zorgen over huisvesting, discriminatie, politiecontact, dwang en geweld worden gerapporteerd dan in de gehele groep sekswerkers.

De helft van de sekswerkers in Hart van Brabant heeft steun ervaren van de klankbordgroep seksworks: *"Ze zijn goed bezig; ze hebben zich hard ingezet voor ons, heel veel liefde aan de vrijwilligers van de telefoonlijn"*. Hierbij dient opgemerkt te worden dat een aanzienlijk deel van de respondenten in Hart van Brabant de klankbordgroep nog niet kent (37,5%).

De antwoorden van sekswerkers die via opting-in hebben gewerkt zijn opvallend. In Hart van Brabant gaat dit om 3 sekswerkers. Zij hebben niet doorgewerkt tijdens de lockdown en zijn allemaal in financieel zwaar weer gekomen. Het merendeel (66,7%) van deze groep heeft momenteel nog steeds financiële problemen. Alle drie hebben een aanvraag voor algemene bijstand aangevraagd en twee hebben ook een aanvraag voor de TOZO ingediend. Voor 1 iemand is de algemene bijstand goedgekeurd. Het mentale welzijn van de opting-inners vertoont een dip in de lockdown en dit is nog steeds niet terug op het normale niveau.

Reflecterend op de ervaringen met de overheid en de gemeente Tilburg (als grootste gemeente in regio Hart van Brabant) geven sekswerkers aan dat zij met name ontevreden zijn over de financiële steun vanuit de overheid voor sekswerkers. Het gebrek aan mogelijkheden voor sekswerkers die via opting-in werken wordt hierbij in het bijzonder genoemd. Sekswerkers geven aan dat de financiële steun verbeterd moet worden, ook met het oog op een mogelijk tweede golf en terugkerende strengere maatregelen. Voor de gemeente Tilburg worden geen aandachtspunten genoemd. De algemene indruk is positief. Er wordt genoemd dat er op de website duidelijke informatie staat.

Exploitanten

De enquête is ingevuld door 3 exploitanten uit Hart van Brabant. Twee waren exploitant van ramen, één van een escortbedrijf. Twee van de drie werkten met sekswerkers die als ZZP'er bij hen werkten. Bij één exploitant werkten sekswerkers via opting-in.

De exploitanten hebben hun werkzaamheden in de seksbranche stil moeten leggen tijdens de lockdown. Voor twee van de drie exploitanten leidde dit tot financiële problemen. Hun inkomen en dat van de sekswerkers met wie zij werkten is helemaal weg gevallen. Bij twee van de drie exploitanten kwam een enkele sekswerker in financieel zwaar weer en bij één van de exploitanten had het merendeel van de sekswerkers zware financiële problemen.

Op 1 juli mochten de exploitanten hun werk weer voortzetten. Twee van de drie exploitanten zitten qua inkomsten weer op het niveau van voor de lockdown. Wel hebben zij hun werkwijze aangepast om de nog heersende coronamaatregelen in acht te kunnen nemen. Het bedrijf van één exploitant heeft betalingsproblemen door de lockdown.

Alle drie de exploitanten hebben aanvragen ingediend voor financiële ondersteuning, waaronder voor de TOGS, NOW en TVL. Eén TOGS (Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren) werd goedgekeurd. De TOGS was een eenmalige tegemoetkoming van €4000 netto, bedoeld voor ondernemers die directe schade ondervonden van diverse kabinetsmaatregelen om het coronavirus in te dammen en geschikt voor het betalen van vaste lasten, zoals de huur van een bedrijfspand²⁶.

Het merendeel van de exploitanten heeft aangegeven dat zij de aanvraagprocedure voor financiële ondersteuning onvoldoende vonden. De mogelijkheden sloten niet goed aan op de behoeften van de exploitanten: *We worden niet gehoord*. Twee van de drie exploitanten uiten zorgen over de toekomst en vragen zich af of hun bedrijf het zal redden, met name als er in het najaar een tweede golf komt. De exploitanten hebben niet zoveel zorgen over de toekomst van de sekswerkers met wie zij samenwerkten. Eén exploitant vraagt zich wel af waar de sekswerkers naartoe gaan als haar bedrijf zou sluiten, en maakt zich zorgen over de situatie waarin zij dan mogelijk terecht komen.

De mening van de exploitanten over de overheid is wisselend. Zij noemen dat sekswerkers lang buiten de boot vielen, vooral sekswerkers die via opting-in werkten: *Opting-in was zeker niet duidelijk, zelfs gemeentes wisten niet wat opting-in betekende. Wat erg slecht is, want die opting-is is zelfs opgelegd door*

de overheid. Er wordt dan ook genoemd dat de overheid voor een tweede golf moet zorgen dat sekswerkers die via opting-in werken ook recht hebben op een uitkering. Ook zijn zij van mening dat de overheid betere voorlichting had kunnen geven. Voor de gemeente Tilburg zijn geen verbeterpunten genoemd. De vaste contactpersoon ten aanzien van prostitutiebeleid wordt als positief ervaren.

3.3. Resultaten diepte-interviews

De inzichten uit de enquête zijn verder uitgediept via interview met zeven sekswerkers en twee exploitanten (waarvan één ook zelf werkzaam is als sekswerker) uit de Regio Hart van Brabant. Verder is gesproken met één Sociaal Verpleegkundige van de GGD Hart voor Brabant en één lid van SekswerkExpertise.

Deze interviews zijn geanalyseerd aan de hand van drie thema's:

1. De situatie van sekswerkers ten tijde van corona in regio Hart van Brabant.
2. De situatie van sekswerkers nadat de beperkende maatregelen voor contactberoepen per 1 juli niet langer van kracht waren.
3. Concrete beleidsadviezen, gericht op:
 - Ondersteuning van sekswerkers na de herstart op 1 juli.
 - De mogelijke situatie dat in de toekomst wederom beperkende maatregelen van kracht zullen zijn.

Hieronder gaan we in op thema 1 en 2. De resultaten die betrekking hebben op thema 3 zijn samen gevoegd met de resultaten uit de werksessie en beschreven in hoofdstuk 4.

Situatie van sekswerkers in regio Hart van Brabant ten tijde van corona

Zoals ook uit de literatuurstudie en enquête naar voren is gekomen is de impact van de lockdown op sekswerkers aanzienlijk geweest, zowel financieel als mentaal. Sekswerkers mochten geen klanten meer ontvangen en verloren daarmee al hun inkomsten. Dit bracht problemen mee voor alle geïnterviewde

²⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/togs>

sekswerkers met uitzondering van één sekswerker met een volledige baan buiten de seksbranche. Zij legt uit: *Ik was blij dat ik een wit inkomen had, want ik zag dat veel sekswerkers in een positie stonden waarin ze of voor het geld moest kiezen in plaats van hun veiligheid en gezondheid, en ik heb ook signalen opgevangen dat ze meer werden uitgebuit omdat ze meer in een kwetsbare positie stonden.*

De zorgen van deze sekswerker over collega's komen ook terug in de ervaringen van de overige zes sekswerkers die in het kader van dit onderzoek geïnterviewd zijn. Eén sekswerkers die zich specifiek op ouderen en mensen met een beperking of ziekte richt, beschrijft: *Het was heel heftig, ik kon maandenlang niemand bezoeken. Zeker in de zorg, die mensen zijn vaak heel kwetsbaar, en de zorg mocht geen bezoek ontvangen. Ik wist niet hoe lang het zou duren, dus ik had wel contact met een aantal klanten. Dat was dan telefonisch om ze even gerust te stellen, dat ik er nog ben en om voor de toekomst een afspraak te maken. En een andere sekswerker vertelt: *Ik kon niet werken, mocht niet werken, dus ik heb niet gewerkt. Er kwam geen geld binnen, dus ik moest van mijn spaargeld leven. Ik dacht in het begin: 'oh lekker, extra tijd om dingen te doen waar je nooit aan toe komt'. Maar ik merkte al snel dat je prikkels mist en dingen van buiten af, en structuur. Vooral omdat niet duidelijk was hoe lang het zou duren. Daardoor voelde het uitzichtloos. Ik voelde me lamgeslagen.**

Financiële gevolgen

Naast het gemis van structuur, sociale contacten en, in sommige gevallen zorgen over cliënten, zorgde de lockdown in het voorjaar ervoor dat de inkomsten van zes van de zeven geïnterviewde sekswerkers in één keer volledig of bijna volledig wegvielen. Dit had ingrijpende gevolgen. Een sekswerker beschrijft: *Mijn werk als sekswerker is mijn enige inkomen. Ik had door dat inkomen wel voldoende spaargeld, en het ging daardoor wel goed. Maar omdat ik niet wist hoe lang het zou duren heb ik wel mijn appartement opgezegd en woon ik nu deels bij mijn vriend en deels bij mijn beste vriend, want mijn appartement was mijn hoogste last en ik wist niet hoe lang het zou duren."*

Alle zes sekswerkers die hun inkomsten (bijna) volledig uit sekswerk haalden, hebben hun spaargeld aangesproken. Drie sekswerkers hebben daarnaast leningen afgesloten, tijdelijk geen rente en aflossing over hun hypotheek betaald en / of klanten krediet laten verstrekken. Klanten betaalden dan alvast een bedrag waarvoor zij in de toekomst diensten af zouden kunnen nemen. Een respondent vertelt: *Ik heb mijn spaargeld van €1100 moeten aanspreken. Wat geheel weg is en nu nog €2000 achterstand in het betalen van rekeningen".* Een ander beschrijft: *Ik had klanten die krediet aankochten voor 1500 euro. Die zeiden: dan maak ik dat over en dan kom ik dat na de lockdown opmaken. (...) Ja ik heb niks anders. Ik heb ook spaargeld en leningen moeten aanspreken. Van mijn spaargeld was op een gegeven moment echt niks meer over. Ik heb bij mijn hypotheek aangegeven dat ze dat drie maanden konden opschorten, dat scheelde al. Nu ben ik dat aan het afbetalen. Met allemaal betalingsregelingen.* Hierbij is het van belang aan te geven dat deze hypotheek niet op de inkomsten uit sekswerk is afgesloten. Vaak wordt sekswerk in verband gebracht met criminele activiteiten en onzekerheid van inkomsten. Dit maakt dat banken veelal geen leningen en hypotheekleningen verstrekken aan sekswerkers.

Hoewel sekswerkers aangeven dat zij de betalingsregelingen met hypotheekverstrekkers of klanten niet als problematisch ervaren, zorgt het er wel voor dat zij de komende maanden, en in een enkel geval de komende jaren, te maken hebben met extra kosten die voortkomen uit de lockdown. Daarbij geven sekswerkers aan dat zij stress ervaren nu zij hun spaargeld (volledig of voor een deel) hebben aangesproken. Een bijzonder punt van zorg is dat een tweede golf van besmettingen met Covid-19 en daarop volgende maatregelen niet uit te sluiten is en zij dan niet meer over een buffer beschikken. Daarmee is de rek eruit voor deze groep.

Noodsteun

Naast het aanspreken van spaargeld en het afsluiten van leningen en krediet zochten sekswerkers andere manieren om de financiële klap van de lockdown op te vangen. Drie sekswerkers vroegen noodsteun aan. Vier sekswerkers deden dat niet.

Eén sekswerker zag van een aanvraag van noodsteun af omdat zij, zoals eerder besproken, geen belasting over haar sekswerk betaalde en dit slechts als bijbaan zag. De overige drie sekswerkers die geen aanvraag voor noodsteun indienden droegen wel belasting af. Desondanks hebben zij geen aanvraag voor noodsteun ingediend omdat zij de aanvraagprocedure ontoegankelijk vonden, in de veronderstelling waren dat zij toch niet in aanmerking zouden komen of over spaargeld beschikten en daarom geen beroep op noodsteun wilden doen. Een sekswerker legt uit: *Ik heb het wel allemaal doorgelezen maar dacht ik doe het mezelf niet aan, ik vind het heel ingewikkeld. (...) Ik voelde me ook in een luxepositie omdat ik spaargeld had, dus ik dacht ik laat het geld voor de mensen die dat niet hebben. Met de huidige regelingen moet je ook eerst kijken naar je spaargeld dus dan zou ik het nu toch niet krijgen.* Meerdere sekswerkers geven tijdens de interviews aan dat zij informatie over noodsteun vanuit de overheid ook niet helder vonden. Een respondent vertelt: *Het was dus echt onduidelijk. Het was niet duidelijk aangegeven naar welke site we moesten om de aanvraag in te vullen. We werden van het kastje naar de muur gestuurd. Toen we dat formulier gevonden hadden en we het moesten invullen was het ook onduidelijk. Het waren gewoon rare vragen.* Gebrek aan informatie, ingewikkelde aanvraagprocedures en verhalen (zoals aan het begin van deze sectie beschreven) over moeilijkheden voor sekswerkers om noodsteun aan te vragen, zorgden ervoor dat sekswerkers soms geen aanvraag voor noodsteun deden.

Op de website van SekswerkExpertise staat een overzicht van regelingen voor inkomsten steun tijdens corona en een stroomschema om na te gaan voor welke noodsteun een sekswerker in aanmerking zou kunnen komen. Verschillende sekswerkers geven aan deze website te raadplegen en de informatievoorziening te waarderen.

Sekswerkers die via opting-in actief zijn hebben niet deelgenomen aan interviews in het kader van dit onderzoek maar zijn hard getroffen door de corona crisis omdat zij geen noodsteun aan konden vragen. Dit wordt ook bevestigd door een geïnterviewde exploitant van een escortbedrijf die drie dames en

drie heren voor zich had werken via opting-in. Bij opting-in is er geen sprake van een dienstverband tussen een exploitant en sekswerker, maar ook niet van zzp-schap en kan de sekswerker zich niet inschrijven bij de Kamer van Koophandel. De exploitant houdt belastingen en de premie zorgverzekering in voor de sekswerker en draagt deze af aan de belastingdienst. Opting-in is veelal verplicht voor sekswerkers werkzaam in een seksclub, massagesalon, privéhuis, sauna of bij een escorts-service. Met de sluiting van deze bedrijven viel het inkomen van via opting-in werkende sekswerkers volledig weg. En hoewel zij belasting betaalden, konden zij geen aanspraak maken op de door het Kabinet genomen economische maatregel voor ZZP-ers (TOZO). Op dezelfde wijze konden exploitanten ook geen aanspraak maken op de ondernemersregelingen, zoals de NOW, omdat zij geen werkgever zijn. Dit betekende dat het inkomen van de zes sekswerkers die als escort via opting-in voor de geïnterviewde exploitant werkte volledig wegviel tijdens de corona crisis en dat zij geen noodsteun aan konden vragen hoewel zij wel belasting betaalden.²⁷

Drie van de zeven sekswerkers die in het kader van dit onderzoek zijn geïnterviewd, hebben wel noodsteun aangevraagd. Eén sekswerker vroeg algemene bijstand aan. Zij zag af van het aanvragen van TOZO omdat ze niet voldeed aan het urencriterium. Het urencriterium houdt in dat een zzp'er het afgelopen jaar minimaal 1.225 uur per jaar (24 uur per week) als zelfstandige werkzaam moet zijn geweest. Op de aanvraag voor algemene bijstand in de gemeente Tilburg heeft de sekswerker geen reactie ontvangen. Twee andere sekswerkers deden wel een aanvraag voor TOZO. Zoals beschreven, voorziet de TOZO in een aanvullende uitkering voor levensonderhoud als het inkomen door de coronacrisis tot onder het sociaal minimum daalt en in een lening voor bedrijfskapitaal om liquiditeitsproblemen als gevolg van de coronacrisis op

²⁷ Sekswerkers werkzaam via opting-in geven aan dat zij voor de coronacrisis ook al problemen ondervonden met het aanvragen van financiële ondersteuning, bijvoorbeeld bij zwangerschap of ziekte.

te vangen.²⁸ De twee sekswerkers die een TOZO aanvraag indienden werken beiden als zzp'er, staan geregistreerd bij de Kamer van Koophandel en betalen al jaren belasting over hun inkomsten uit sekswerk. Hun aanvragen, één in Breda en één in Tilburg, zijn beiden toegekend. Een van deze sekswerkers staat onder haar nevenactiviteiten en dus niet als sekswerker bij de Kamer van Koophandel geregistreerd. Zij is er van overtuigd dat dit haar aanvraag positief heeft beïnvloed.

Desalniettemin kijken beide sekswerkers kritisch naar de TOZO-regeling. Eén van de sekswerkers is gespannen en verontrust omdat zij bang is dat zij de TOZO terug moet betalen: *Eindelijk is er een voordeel dat ik belasting heb betaald al die jaren. Eindelijk kan ik iets terughalen. En dan gaat het over sekswerk en dan is het allemaal weer anders en moeilijk. (...) Ik werd eerst gebeld, vroegen ze: waarom heb je TOZO aangevraagd? Waarom heb je het niet voor 6 maanden aangevraagd? Waarom ben je weer begonnen? En toen had ik meegedaan aan een onderzoek van Soa Aids Nederland en daar kreeg ik 50 euro voor. Dat betaalden ze via een tikkie omdat ik mee had gewerkt aan een interview. Dat doen ze altijd. En dan vindt de gemeente dat verdacht. En dan moet ik mijn rekening afschriften sturen. Dat is al een week geleden. Binnen een half uur heb ik geantwoord maar ze laten gewoon niks meer horen.* Deze sekswerker heeft het gevoel dat TOZO-aanvragen van sekswerkers extra kritisch zijn bekeken.

De slechte financiële voorzieningen zorgt voor verbittering bij een aantal sekswerkers. Zij vragen zich af of ze hun inkomsten in de toekomst nog wel aan moeten geven.

Werken tijdens de lockdown

Sommige sekswerkers hebben tijdens de lockdown in het voorjaar doorgewerkt om inkomsten aan te vullen. Drie van de zeven geïnterviewde sekswerkers

kozen ervoor om niet door te werken. *"Ik kon niet werken, mocht niet werken, dus ik heb niet gewerkt"* vertelt één sekswerker en ook de andere twee sekswerkers die tijdens de lockdown niet doorgewerkt hebben, gaven aan de regels van de lockdown niet te willen overtreden en geen risico te willen lopen om betrapt te worden en zichzelf of anderen te besmetten met Covid-19.

Vier sekswerkers hebben wel doorgewerkt tijdens de lockdown. Zij kregen allen geen noodsteun terwijl zij hun inkomsten tegelijkertijd ineens (bijna) volledig zagen wegvallen. Eén van de sekswerkers deed dit geheel binnen de beperkende maatregelen van de lockdown door digitaal te werken. Zij vertelt: *Ik heb dingen online gedaan. Als meesteres gaf ik klanten opdrachten. Dan moeten ze een filmpje maken. En dan stuurde ik een tikkie.* Deze sekswerker had niet eerder via whatsapp gewerkt en kwam op dit idee toen zij andere sekswerkers zag adverteren met online diensten. De andere drie sekswerkers die tijdens de lockdown doorwerkten spraken wel fysiek met klanten af.

Redenen om door te werken variëren sterk. Eén sekswerker voelde zich genoodzaakt: *Je moet wel als je niks anders hebt.* Voor een andere sekswerker was de situatie de eerste weken nog niet zo nijpend maar deze sekswerker zag juist toen mogelijkheden om meer inkomsten te verwerven: *Ik zag het wel als een kans. Er waren geen clubs, geen raamaanbod meer. Dat was allemaal verdwenen en de behoeftes blijf je toch houden.*

De sekswerkers die doorwerkten hadden niet zoveel zorgen over corona. Een erotisch masseuse geeft aan: *Als sekswerker werk je al heel hygiënisch, en het gaat voor mij om massages en niet om mond-op-mond contact, dus ik kan makkelijker afstand houden.* Een andere sekswerker benadrukt: *ik heb me geen moment zorgen gemaakt om mijn gezondheid want ik ken mijn eigen verantwoordelijkheid en die van de klant. Nemen ze die niet dan zijn ze niet welkom, simpel.* Deze sekswerker informeerde bij alle klanten of zij geen klachten hadden alvorens met hen af te spreken.

²⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-financiële-regelingen/overzicht-financiële-regelingen/tozo>

De drie sekswerkers die fysiek met klanten afspraken tijdens de lockdown in het voorjaar maakten zich wel zorgen om betrappt te worden door de politie. Om dit risico zo klein mogelijk te maken, spraken twee sekswerkers enkel met vaste klanten af. De derde sekswerker sprak voornamelijk met vaste klanten af en af en toe met een nieuwe klant. Deze sekswerker had altijd telefonisch contact met de nieuwe klant alvorens af te spreken en keek of het nummer waarmee de klant belde niet recentelijk was aangemaakt omdat deze sekswerker de ervaring had dat de politie nieuwe nummers gebruikt om contact te leggen. De sociaal verpleegkundige van de GGD zag, in tegenstelling tot wat uit onze enquête komt, maar in overeenstemming met de literatuur, dat veel sekswerkers tijdens de lockdown hebben doorgewerkt.

Stressvoll periode

Alle zes sekswerkers die van hun inkomsten uit sekswerk afhankelijk zijn hebben de lockdown als een stressvolle periode ervaren. De meesten geven aan dat zij het gevoel hadden dat sekswerkers werden achtergesteld. Het was moeilijk om noodsteun aan te vragen en toen de regels begin mei weer versoepeld werden mochten alle contactberoepen meteen weer aan het werk, terwijl sekswerkers de boodschap kregen pas in september weer aan de slag te mogen gaan.²⁹ Een sekswerker legt uit: *Ik heb het heel erg ervaren als ongelijke behandeling, want de kappers mogen weer werken en masseurs, waarom sekswerkers dan niet, sommige contacten die ik heb met klanten zijn korter dan bij een masseur of kapper, en die werken even close. Dat vond ik heel idioot.* Een andere sekswerker had wel begrip voor de maatregelen maar overwoog ander werk te zoeken omdat werkzaamheden in de seksbranche nog zo lang verboden zouden blijven: *Ook is sekswerk een van de laatste dingen waar dan ruimte voor is in zo'n crisis. Die onduidelijkheid was voor mij heel lastig, moest ik dit uitwachten of een ander beroep kiezen.*

29 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/06/vermijd-drukke-houd-15-meter-afstand>

Deze zorgen en het gebrek aan sociale contacten maakten dat het welzijn van alle sekswerkers die aan de enquête deelnamen daalde tijdens de lockdown. De meesten van hen gaven aan dat contact met andere sekswerkers of organisaties die zich voor sekswerkers inzetten, hen steunde: *Ik heb wel gevoeld dat Spot46 en de klankbordgroep seksworks een hart onder de riem staken. Die hadden een filmpje gemaakt, dat was echt heel mooi. Dat soort dingen hebben me echt heel erg goed gedaan, dat gaf een soort gevoel van saamhorigheid.* Verschillende sekswerkers geven aan dat zij wel meer contact met andere sekswerkers zouden hebben willen gehad.

Situatie van sekswerkers na opheffing van de beperkende maatregelen voor contactberoepen

Zoals genoemd, was het uitoefenen van de meeste contactberoepen vanaf 11 mei weer mogelijk. Rij-instructeurs, (para)medische beroepen (zoals diëtist en masseur), medewerkers in uiterlijke verzorging (zoals kapper en schoonheidsspecialist) en alternatieve geneeswijzen (zoals acupuncturist) konden hun werk weer verrichten, op afspraak en zo mogelijk op anderhalve meter afstand. De verruiming per 11 mei gold echter niet voor sekswerkers. Het kabinet gaf aan dat zij vanaf 1 september weer aan de slag zouden mogen.³⁰ Verschillende sekswerkers vonden het lastig dat zij later van start mochten en daarmee anders werden behandeld dan de overige contactberoepen. Een sekswerker geeft aan: *Ik vind het een discriminerende maatregel. Dat massage wel mocht maar wij niet. Maar ik ben het ondertussen wel gewend, dat stigma.* Ook een andere sekswerker verklaart de uitzonderingspositie die sekswerkers door het kabinet kregen toegewezen met betrekking tot de heropening door stigmatisering: *Ik denk wel dat vooroordelen en stigma's rondom sekswerkers meespelen in het besluit dat sekswerkers dan pas later mogen starten. Zoals het beeld van sekswerkers dat ze losbandig en onverantwoordelijk zouden zijn en niet met maatregelen zouden kunnen werken die de verspreiding tegengaan. Terwijl sekswerkers juist heel verantwoordelijk zijn en daar goed mee omgaan.*

30 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/06/vermijd-drukke-houd-15-meter-afstand>

Uiteindelijk versoepelden bijna alle maatregelen eerder dan gepland door dalende coronacijfers. Sekswerkers mochten per 1 juli weer aan de slag. Deze beslissing verraste alle geïnterviewde sekswerkers. Voorafgaand aan de persconferentie van premier Rutte was er nog niets over naar buiten gekomen. *Het was echt een mooi moment. Een super mooi moment, dat vergeet ik nooit meer, memoreert één van hen.*

Werkwijze na heropening

Alle zeven sekswerkers hebben hun werk vanaf 1 juli weer voortgezet, al dan niet na een onderbreking tijdens de lockdown. Vijf van de zeven sekswerkers vonden het niet spannend om weer aan de slag te gaan. Twee sekswerkers maakten zich zorgen over besmetting met Covid-19. Een sekswerker vertelt: *Toen ik weer opnieuw moest, nou ja, kon gaan werken, vond ik het wel heel eng.* Zij vroeg zich af of klanten het wel eerlijk aan zouden geven als zij klachten zouden hebben.

Een sekswerker verbaasde zich er over dat er geen specifieke richtlijnen werden vervaardigd over de wijze waarop sekswerkers per 1 juli weer aan het werk mochten. *Er werd alleen maar gezegd: jullie mogen weer aan het werk. Overal was een protocol voor, de horeca. Overal was een protocol voor, alleen bij ons werd even niks gezegd.* In de aanloop naar de heropening van de seksbranche was er geregeld overleg tussen een aantal sekswerkers, exploitanten en vertegenwoordigers van onder meer SekswerkExpertise, het samenwerkend overleg raamexploitanten (SOR) en de Vereniging Exploitanten Relaxbedrijven (VER). Zij kwamen met voorstellen om een heropening eerder mogelijk te kunnen maken en ook met een protocol voor sekswerkers om de verspreiding van het coronavirus door sekswerkers tegen te gaan. Een betrokken sekswerker vertelt: *En uit die overleggen kwam ook een protocol. Dat hebben we opgestuurd naar de overheid maar het duurde heel lang voordat we daar een reactie op kregen. Eerst stuurde we nog een herinneringsbrief. En toen kregen we een heel summier antwoord. Reacties van overheid lieten lang op zich wachten. Het protocol is door ons dus wel ingediend maar niet landelijk kenbaar gemaakt.* Ook een andere

sekswerker geeft aan dat zij wel behoefte had aan een dergelijk protocol voor zichzelf en voor klanten die wellicht twijfels hebben over hoe veilig het is om een sekswerker te bezoeken. Zij geeft aan: *Iets van geruststelling over hoe sekswerk wordt gezien en waarom het wél veilig kan en dat het dan ook veilig is, dat zou fijn zijn en dat mis ik nu. Ik heb nu zelf verzonnen hoe ik veilig aan sekswerk kan doen.*

Zonder gestandaardiseerde richtlijnen nemen sekswerkers individueel wel verschillende maatregelen om besmetting met Covid-19 van hen zelf en klanten tegen te gaan. Sekswerkers zeggen afspraken af als zij zelf verkouden zijn of andere klachten hebben. En de meeste sekswerkers vragen klanten voorafgaand aan een afspraak of zij klachten hebben en verzoeken klanten om contact op te nemen als zij in de dagen na de afspraak alsnog klachten ontwikkelen. *Ik ga het niet heel uitgebreid vragen. Maar 'ben je verkouden of heb je klachten?', dat vraag ik wel aan de telefoon. Ik doe het een beetje luchtig. Dan zeg ik: 'als je klachten zou hebben dan zou je het wel eerlijk tegen me zeggen hè'.* Dergelijke open communicatie met betrekking tot een mogelijk risico op Covid-19 pasten verschillende sekswerkers ook al toe om de kans op een soa te verkleinen.

Sommige sekswerkers nemen daarnaast aanvullende maatregelen zoals: enkel afspreken met vaste klanten met wie een vertrouwensband is, waar mogelijk afspraken van een aantal uur maken in plaats van meerdere korte afspraken, een mondkapje dragen (met name bij oudere of kwetsbare klanten), desinfecterende gel gebruiken, verplicht douchen voor en na de afspraak, temperatuur meten en niet zoenen. Tenslotte vertelt één sekswerker: *ik heb 3 dagen per week klantjes en dan niet, zodat ik makkelijker kan nagaan van wie het is als er besmetting is, maar ik weet niet of dat handig is. Ik wil eigenlijk een protocol van hoe moet het veilig. Ik had gewild dat sekswerkers zich bij de GGD vrij kunnen laten testen op corona, zodat je weet of je veilig sekswerk kan doen.* Alle zeven sekswerkers zijn inventief en doen hun best om kans op besmetting met Covid-19 van zichzelf en klanten zo klein mogelijk te maken. Een protocol hadden verschillende sekswerkers hierbij behulpzaam gevonden.

Beide geïnterviewde exploitanten hebben na de heropening nog geen klanten ontvangen. Het escort bureau van de ene exploitant is failliet gegaan nadat een aanvraag voor TOGS was afgewezen omdat het bedrijf op het huisadres stond ingeschreven. De club van de andere exploitant is nog niet geopend omdat het de exploitant lastig lijkt om binnen de nog geldende beperkende maatregelen te werken: *Als ze binnenkomen en er klopt iets niet dan sta je zo op een zwarte lijst en dan heb je de poppen aan het dansen.* Deze exploitant wil voorkomen dat hij problemen met zijn vergunning krijgt omdat hij iets niet goed doet. Eventueel opent hij zijn club weer als alle beperkende maatregelen voorbij zijn maar dan zou hij eerst nieuwe sekswerkers moeten zoeken.

Klanten na de heropening

Sekswerkers geven aan dat de heropening er enerzijds voor zorgde dat veel klanten contact zochten om een afspraak te maken nu het weer mocht. *De eerste twee weken heb ik meer bellers gehad, afspraken en dergelijke. Daarna ging het weer naar het oude normaal.* Anderzijds vonden sommige klanten het ook spannend om weer af te spreken en hadden zij veel vragen over veiligheid en maatregelen. Alle sekswerkers maakten als eerste afspraken met hun vaste klanten.

Een aantal weken na de heropening geven drie sekswerkers aan dat zij minder klanten hebben dan voor de lockdown. Voor twee van de drie sekswerkers is dat een bewuste keuze. Eén van hen vertelt: *De lockdown heeft me doen beseffen dat iets rustiger leven en minder druk werk ook fijn is, dus ik hou nu een wat rustiger werkschema aan. Ik hoef niet te adverteren, klanten weten me vanzelf te vinden, maar ik let er nu juist op dat ik niet teveel klanten krijg zodat ik die rust kan behouden.* De derde sekswerker zou wel meer klanten willen ontvangen maar merkt dat oudere en kwetsbare klanten, voor wie besmetting met het coronavirus met name risicovol is, nog geen afspraken maken. Deze drie sekswerkers hebben om verschillende redenen dus minder inkomsten dan voor de lockdown.

Drie sekswerkers geven aan dat zij een aantal weken na de heropening qua inkomsten weer op hetzelfde niveau zaten als voor de lockdown. Zij worden voor voldoende afspraken benaderd en een sekswerker geeft zelfs aan dat er meer klanten lijken te zijn: *Ik merk ook wel dat ik best veel word gebeld. Ik heb ook wel het idee dat het voor mannen moeilijker te krijgen is omdat discotheken gesloten zijn, omdat ook uitgaan dood is. En ik hoor het ook wel van collega's dat ze het druk hebben.* De ervaringen van de geïnterviewde sekswerkers variëren dus. Waar de één worstelt met het vinden van voldoende klanten, heeft de ander meer dan genoeg mogelijkheden en houden sommigen zelfs werk af.

Verschillende sekswerkers noemen verder een aantal veranderingen in het contact met klanten ten opzichte van de periode van voor de lockdown. De sekswerker die tijdens de lockdown voor het eerst online heeft gewerkt als BDSM meesteres wil dit na de lockdown deels proberen door te zetten. Een sekswerker met een aantal klanten in België geeft aan dat de verschillende maatregelen ten aanzien van sekswerk in verschillende landen er voor hebben gezorgd dat sekswerkers en klanten meer de grens oversteken. Deze sekswerker ging in de week voor de heropening geregeld naar België om met Belgische klanten af te spreken omdat de seksbranche daar reeds was vrijgegeven en vertelt: *In België en Duitsland zijn seksclubs helemaal niet open geweest na de lockdown. Als je nu naar een gay sauna gaat dan zie je allemaal auto's staan en komen ze uit België en Duitsland. Toen het in België voor sekswerk al open was en in Nederland nog niet toen was het andersom. Toen gingen Nederlanders daar heen voor seks.* Voor een grensregio als Hart van Brabant is het duidelijk dat sekswerk niet stopt bij de grens. Tenslotte noemt een sekswerker dat sommige klanten zich eenzaam voelen als gevolg van de beperkende maatregelen. Deze sekswerker wordt momenteel ook meer benaderd door vaste klanten die vragen om samen uitstapjes te maken: *Gisteren was er ook een klant die vroeg of ik ook aan dagbesteding deed. Hij is een vaste klant. Nu is hij gepensioneerd en vrijgezel, met weinig vrienden. Hij vond het wel leuk om naar het museum te gaan en een hapje te eten. We hebben daarnaast ook wel seks eens in de 5 of 6 weken zoals we normaal deden.*

Financiële situatie na heropening

Alle zeven sekswerkers zeggen dat hun inkomen uit sekswerk inmiddels weer redelijk tot goed is. Een aantal van hen moet echter nog leningen afbetalen die tijdens de lockdown in het voorjaar zijn afgesloten en spaargeld aanvullen dat in deze periode is opgegaan. Deze sekswerkers maken zich in het bijzonder zorgen over een nieuwe lockdown. Eén sekswerker vertelt: *Ik heb nu extra inkomsten nodig om in te lopen. Als het nou weer minder gaat. Aan bijstand heb ik niet genoeg. Ik heb al jaren dat inkomen dat ik kon krijgen met sekswerk. Daar pas je je uitgaven op aan.* Deze sekswerker hoopt dat vaste lasten tijdens een tweede lockdown nog wel betaald kunnen worden. Een aantal sekswerkers hebben inmiddels ook inkomsten anders dan uit sekswerk en hopen zo minder kwetsbaar te zijn in de toekomst.

Welzijn

Van de zeven geïnterviewde sekswerkers geven er drie aan dat zij zich ten opzichte van de periode voor de lockdown nog steeds minder goed voelen. Dit wijten zij met name aan zorgen over leningen en spaargeld en de angst voor een nieuwe lockdown. Bij de overige vier sekswerkers is het welzijn weer terug op het oude niveau. Eén van hen vertelt: *Ik was best down in de laatste maand van de lockdown, had nergens echt zin meer in. Ik zag het nut niet meer in van dingen. En nu voelde ik me weer nuttig. Ik had weer effect op mensen, kon weer iemand een fijne tijd bezorgen. Dat gaf weer voldoening.*

4 Concrete beleidsadviezen

Zowel bij de diepte-interviews als tijdens de werksessie is met deelnemers gesproken over beleidsadviezen. Omdat de resultaten zo in elkaars verlengde liggen hebben we besloten deze informatie samen te nemen in dit vierde hoofdstuk. In 4.1 gaan we in op adviezen ter ondersteuning van sekswerkers tijdens de herstart periode van sekswerk sinds 1 juli. Deze adviezen zijn ook voor de langere termijn relevant wat de versterking van de positie van sekswerkers betreft. In 4.2 kijken we vooruit naar een eventueel volgende lockdown periode en wat dan helpend zou kunnen zijn voor het sekswerk. We sluiten dit hoofdstuk af met een aantal meer overstijgende conclusies in 4.3.

4.1. Ondersteuning van sekswerkers tijdens deze herstart periode

Uit de interviews komen vier adviezen naar voren gericht op de ondersteuning van sekswerkers en exploitanten tijdens de huidige herstartperiode. De meeste van deze adviezen zijn niet enkel relevant voor de herstartperiode maar van belang om de positie van sekswerkers op de lange termijn te versterken.

Protocol voor sekswerkers

Een eerste advies betreft het ontwikkelen en breed verspreiden van een protocol met informatie voor sekswerkers en klanten over hoe het contact tussen sekswerkers en klanten momenteel veilig kan verlopen. Zoals reeds beschreven, zijn sekswerker bij gebrek aan landelijke richtlijnen inventief om het risico op besmetting met Covid-19 in het contact met klanten zo klein mogelijk te maken. Een door de overheid ondersteund protocol voor sekswerkers zou hen hierbij helpen en tegelijkertijd klanten kunnen informeren die vragen hebben over het al dan niet bezoeken van sekswerkers ten tijde van corona.

Het door sekswerkers, exploitanten en vertegenwoordigers van onder meer SekswerkExpertise, het samenwerkend overleg raamexploitanten (SOR) en de Vereniging Exploitanten Relaxbedrijven (VER) ontwikkelde protocol zou hier een basis voor kunnen vormen.

Contact en kennisdeling tussen sekswerkers faciliteren

Een tweede advies is het faciliteren van onderling contact tussen sekswerkers, in de eerste maanden na de herstart, als iedereen zijn weg zoekt, maar ook daarna. Een sekswerker vertelt: *Het is überhaupt fijn om met andere sekswerkers te kunnen praten omdat zij het werk begrijpen. Maar het kan ook helpen met dingen van mijn werk anders zien en aanpakken, of helpen met zelfontwikkeling.* En een andere sekswerker geeft aan: *Dan kun je je verhaal kwijt. Er wordt zonder oordeel geluisterd. Je mag er zijn, je kunt je ervaringen delen. Als er iets vervelends gebeurt dan heb je iemand om op terug te vallen. Samen sta je sterk.* Sekswerkers geven concreet aan dat zij bijvoorbeeld meer ervaringen uit zouden willen wisselen over online werken of het aanvragen van financiële ondersteuning. Een ander voorbeeld: er zijn signalen dat klanten sekswerkers die tijdens de lockdown aan het werk waren probeerden te chanteren. Klanten waren bereid om meer te betalen voor een fysieke afspraak. Na die afspraak gebruikten klanten deze ontmoeting om de sekswerker onder druk te zetten om dingen te doen die over de grens van een sekswerker heen ging of om tegen weinig of geen betaling vervolg afspraken te maken. Als ze daar niet in mee gingen dan zei een klant: *'Ik geef je aan, want je werkt door terwijl dat niet mag.'* Elkaar waarschuwen voor dit soort praktijken, maakt dat sekswerkers alerter zijn en deze vorm van uitbuiting minder kans van slagen kan hebben.

In de Regio Hart van Brabant kan de Klankbordgroep Seksworks een rol in spelen in het verder faciliteren van contact en kennisdeling tussen sekswerkers. Eén sekswerker ziet concrete mogelijkheden voor de gemeente Tilburg om de Klankbordgroep Seksworks te versterken: *De gemeente zou de klankbordgroep*

seksworks kunnen ondersteunen in meer bekendheid krijgen. Ze zouden een huis-kamer kunnen regelen en zo kunnen zorgen voor laagdrempeligheid en structuur. Dat moet niet meteen gekoppeld zijn aan uitstapmogelijkheden, je moet niet gelijk aan mensen trekken. Seksworkers waarderen ook het outreachende werk van de Klankbordgroep Seksworks om zo contact met seksworkers te leggen die nog niet in beeld zijn. Hierbij wordt wel de kanttekening gemaakt dat ook seksworkers zonder diploma (voor hulpverlener of ervaringsdeskundige) moeten kunnen bijdragen aan veldwerk in clubs en privéhuizen in Tilburg en de leden van de klankbordgroep een vergoeding voor hun inzet zouden moeten krijgen.

Buiten de Regio Hart van Brabant zouden meer klankbordgroepen of vergelijkbare initiatieven ontwikkeld moeten worden zodat seksworkers elkaar kunnen vinden en een aanspreekpunt hebben. Tevens laat het ondersteunen van een klankbordgroep in meerdere gemeenten zien dat expliciet erkend wordt dat sekswerk aanwezig is. Dit vinden seksworkers een belangrijk signaal.

Naast klankbordgroepen zijn er een aantal digitale platforms en websites (o.a. Instagram, seksjobs, kinky, twitter, social media van sterk huis) die veel bezocht worden door seksworkers, bijvoorbeeld omdat ze er zelf adverteren. Sommige van deze sites en fora zouden ook benut kunnen worden om mensen te informeren, bijvoorbeeld via een banner die je doorlinkt of makkelijk te delen infographic. Een aantal van de genoemde sites verdienen geld aan advertenties en het is daarom de vraag of zij (zonder betaling) geneigd zijn om aan dergelijke informatiewisseling bij te dragen. Ugly Mugs, een platform voor seksworkers waar zij geweld kunnen melden, klanten kunnen checken en alerts kunnen ontvangen over gevaarlijke klanten in de buurt zou ook nu een belangrijke rol kunnen spelen om chantage door klanten tegen te gaan.

Seksworkers waar momenteel nog weinig contact mee is zouden ook via-via bereikt kunnen worden. Outreachend werk, door bijvoorbeeld leden van klankbordgroepen of GGDs onder meer op straat, in gay sauna's en bij AZC's kan bijdragen aan contact met meer seksworkers, waaronder seksworkers in een

kwetsbare positie. Deze werkwijze kost tijd, geld en menskracht en dat is waar het nog te vaak aan ontbreekt, zo concludeert men.

Veel seksworkers kennen de organisaties die werken aan het versterken van de positie van seksworkers, zoals SekswerkExpertise, Spot 46 en Door2Door. Deze organisaties zetten zich ook geregeld in voor kennisdeling tussen seksworkers. Wellicht zou dit nog verder uitgebreid kunnen worden, eventueel met financiële ondersteuning vanuit nationale of lokale overheden.

Werkzaamheden van de GGD uitbreiden

Een derde advies is om de werkzaamheden van de GGD tijdens de herstart en in zijn algemeenheid verder uit te breiden. Het nieuwe inloopspreekuur van de GGD, Prostitutie Maatschappelijk Werk en ervaringsdeskundigen uit de klankbordgroep voor seksworkers in Tilburg wordt enorm gewaardeerd. *Een soa-test aanvragen duurde heel lang tijdens de lockdown. Nu is er een inloopspreekuur bij de GGD in Tilburg en dat werkt heel goed.* Dit spreekuur komt tegemoet aan de behoefte van seksworkers aan snel toegankelijke soa tests en de behoefte aan contact met andere (voormalig) seksworkers door ook een gesprek met iemand van de klankbordgroep Seksworks aan te bieden.

Tegelijkertijd zijn in Regio Hart van Brabant bepaalde groepen seksworkers nog steeds moeilijk bereikbaar. Jonge mannen die wisselende betaalde contacten met mannen hebben, worden specifiek genoemd als moeilijk bereikbare groep. Maar ook transgenders; dit is een heel verborgen groep die kampt met een dubbel stigma dat van transgender en van sekswerker. Respondenten geven aan dat deze transgender seksworkers veelal relatief kwetsbaar zijn omdat er veel drugsgebruik is, mensen geregeld over eigen grenzen heengaan en bijvoorbeeld onveilige seks hebben. Seksworkers met een migratieachtergrond zijn ook nog onvoldoende in beeld. Sommigen van hen kampen mogelijk met een angst voor het verlies van/of minder kans maken op een verblijfsvergunning.

Als de GGD in Regio Hart van Brabant ook deze groepen wil bereiken dan moet out of the box gedacht worden, zo geven deelnemers aan. Om contact met hen te krijgen nu sekswerk weer toegestaan is, zou de GGD bijvoorbeeld ook een inloopspreekuur kunnen houden bij gay sauna's in de regio. In AZC's kunnen mensen van de GGD gesprekken met vrouwen aangaan over gezondheid en onder die noemer ook seksuele gezondheid en sekswerk bespreekbaar kunnen maken.

Naast Tilburg beschikken lang niet alle gemeenten echter over inloopsprekuren van de GGD voor sekswerkers. Het is aan te raden om deze in meer gemeenten te ontwikkelen en ook gebruik te maken van outreachend werk.

Tegengaan van stigmatisering van sekswerkers

Een vierde en laatste advies betreft het tegengaan van stigmatisering van sekswerkers. Het tegengaan van stigmatisering is niet alleen voor de herstartperiode van belang. Wel voelt het voor veel sekswerkers als een zeer actueel onderwerp omdat zij tijdens de lockdown het gevoel hadden dat zij anders behandeld werden dan andere beroepsgroepen. Dit gevoel kwam voort uit slecht toegankelijke noodsteun voor sekswerkers en het feit dat zij later dan alle andere contactberoepen weer aan de slag mochten gaan. Sekswerkers pleiten er voor dat sekswerk gewoon als werk wordt benaderd. De corona maatregelen hebben laten zien dat sekswerk echter nog niet als ieder ander contactberoep wordt benaderd. Een exploitant geeft aan: *Sekswerk is werk. Het hoort erbij en alles moet volgens de regels. Maar we hebben wel plichten maar geen rechten.*

Het stigma op sekswerk is zeer nadelig voor sekswerkers. Het kan leiden tot discriminatie, uitsluiting en geweld tegen sekswerkers (en familie en vrienden), kan eraan bijdragen dat sekswerkers minder snel contact zoeken met politie of gezondheidszorg en kan bij sekswerkers zelf leiden tot gevoelens van schaamte, onzekerheid en stress. Vaak wordt sekswerk in verband gebracht met criminele activiteiten en onzekerheid van inkomsten. Dit maakt dat banken meestal geen leningen verstrekken aan sekswerkers. Een hypotheek krijgen is ook

geen vanzelfsprekendheid. Ook maatschappelijk gezien is sekswerk nog niet geaccepteerd. De respondenten maken een vergelijking met Tinder en Second love, waarbij het hebben van meerdere seksuele contacten geaccepteerd is en zelfs aangemoedigd wordt. Echter zodra er geld in het spel is, wordt het niet meer geaccepteerd. Veel sekswerkers hebben negatieve ervaringen met politie en bijvoorbeeld de woningbouwvereniging, ook voorkomend uit onwetendheid en vooroordelen in deze sectoren

Zolang sekswerk een sociaal gestigmatiseerd beroep is, is het volgens verschillende sekswerkers belangrijk dat instanties zich er bewust van zijn dat sekswerkers niet altijd aan iedereen in hun omgeving kenbaar maken dat zij als sekswerker werkzaam zijn. Dit wordt nu nog niet voldoende gedaan. Eén sekswerker had tijdens de lockdown in het voorjaar een slechte ervaring met de politie. Met een kind uit het gezin van de sekswerker op gehoorsafstand bespraken politie agenten dat deze persoon als sekswerker werkzaam was. Toevallig wist dit kind van het werk van zijn ouder, maar daar had de politie niet zonder meer vanuit mogen gaan. Een andere sekswerker moest bij het aanvragen van een vergunning, vlak voor de lockdown, in een publieke ruimte op het gemeentehuis uitweiden over haar werk en vergunningsaanvraag. Zolang sekswerk niet als ieder ander beroep wordt gezien, zullen instanties zorgvuldigheid moeten betrachten in de omgang met sekswerkers. Vanzelfsprekend naast inspanningen om sekswerk te erkennen als werk.

Wat gemist wordt is een ambassadeur of boegbeeld, zowel landelijk als regionaal. Iemand die het gezicht is van sekswerk en zo kan werken aan het tegengaan van stigmatisering. Daarbij is er ook nog onvoldoende zicht op inconsistenties in de wet- en regelgeving waarmee sekswerkers veel te maken hebben. Dat is eerst nodig om ook sekswerkers zelf goed te kunnen informeren over hun rechten en plichten, over hoe ze goed kunnen instappen en waarop te letten bijvoorbeeld.

Naast informatiedeling binnen de sector is ook informatiedeling naar andere sectoren over wat sekswerk is, nog hard nodig. Ook hiervoor is nog geen goede structuur voorhanden. Organisaties die als eerste geïnformeerd zouden moeten worden zijn de belastingdienst, verzekeraars, woningbouwcorporaties en politie. Een ambassadeur of boegbeeld wordt ook in het aanjagen van informatievoorziening aan deze sectoren van belang geacht.

4.2. Concrete beleidsadviezen: bij nieuwe beperkende maatregelen

Uit de interviews komt tevens een viertal adviezen naar voren voor nationale en lokale overheden om sekswerkers en exploitanten van seksbedrijven beter te ondersteunen tijdens een mogelijk nieuwe lockdown met beperkende maatregelen. De adviezen zijn te zien als lessen uit de lockdown in het voorjaar van 2020 toen veel sekswerkers en exploitanten zich in een kwetsbare positie bevonden.

Betere financiële ondersteuning voor sekswerkers

Ten eerste moet betere financiële ondersteuning beschikbaar komen voor sekswerkers. Veel sekswerkers en een aantal exploitanten konden geen noodsteun aanvragen. Dit terwijl zij wel belasting afdragen. Een sekswerker vertelt: *ik vind het echt triest dat je belasting betaalt en zo in de steek wordt gelaten.*

Bij nieuwe financiële maatregelen is met name meer maatwerk van belang, waaronder speciale aandacht voor het versterken van de positie van sekswerkers die via opting-in werkzaam zijn. Tevens dient er meer rekening gehouden te worden met de aard van het werk. Voor thuis of vanuit huis werkende sekswerkers kan veelal niet aan de eis worden voldaan om over alle benodigde vergunningen te beschikken. Tevens is het uren criterium van 1225 uur niet passend. Het zou sekswerkers en exploitanten helpen als deze zaken niet als uitsluitingscriteria voor het ontvangen van financiële steun zouden worden gehanteerd.

Als duidelijk is dat informatie uit een TOZO aanvraag niet later gebruikt kan worden om sekswerkers te beboeten of uit hun huis te zetten (op grond van het verbod op bedrijfsmatig thuiswerk) dan zouden sekswerkers wellicht ook minder terughoudend zijn om TOZO aan te vragen.

In het verlengde daarvan geven sekswerkers aan dat er geen boetes moeten worden uitgedeeld aan sekswerkers die doorwerken als de financiële tegemoetkoming voor hen niet goed geregeld is.

Betere informatievoorziening over noodsteun voor sekswerkers

Een tweede advies betreft het belang van duidelijk informatievoorziening over de mogelijkheden om financiële vergoeding aan te vragen als sekswerker. Verschillende sekswerkers geven aan dat zij niet wisten welke noodsteun er was en of zij hier voor in aanmerking konden komen. Onzekerheid over recht op noodsteun, in combinatie met angst om door een aanvraag in beeld te komen bij instanties die kritisch tegenover sekswerk staan, zorgde ervoor dat sekswerkers van een aanvraag voor noodsteun afzagen. Informatie over noodsteun toegespitst op sekswerkers, zouden zij dan ook waarderen evenals eerder voorgestelde maatregel dat informatie uit een TOZO aanvraag niet later gebruikt kan worden om sekswerkers te beboeten of uit hun huis te zetten.

Verschillende organisaties gericht op het versterken van de positie van sekswerkers, zoals SekswerkExpertise, Spot46 (regio Haaglanden) en Door2Door (regio Rotterdam), hebben informatie over de mogelijkheden om noodsteun aan te vragen verstrekt. Deze initiatieven zijn door een aantal sekswerkers genoemd en gewaardeerd, met name ook door de vorm: een video met uitleg en een heldere flowchart. Sekswerkers vragen zich af of deze informatie ook lokaal, bijvoorbeeld via de gemeente Tilburg, de GGD en andere kanalen verspreid zou kunnen worden om meer sekswerkers te bereiken.

Het werk van de klankbordgroep seksworks gericht op het ondersteunen van individuele sekswerkers bij een aanvraag om noodsteun is ook positief ervaren.

Een in de regio Hart van Brabant werkende sekswerker vertelt: *Ik zou wat dat betreft wel in Tilburg willen wonen. Ik heb het werk van de klankbordgroep Seksworks gezien en dat vond ik heel mooi. Die waren bezig met informatie geven, voor en door (ex)sekswerkers, dat had ik in mijn gemeente ook wel gewild. Doordat het ook door (ex)sekswerkers is voelde contact opnemen laagdrempelig.* Individuele ondersteuning aan sekswerkers bij het indienen van een aanvraag zou idealiter dus in veel meer gemeenten mogelijk zijn.

Aandacht voor mentaal welzijn van sekswerkers

Een derde advies betreft aandacht voor het mentaal welzijn van sekswerkers tijdens een volgende lockdown. Zoals in 3.2 en 3.3 beschreven hadden sekswerkers tijdens de lockdown in het voorjaar last van stress en angst door het wegvallen van inkomsten en structuur. Tevens gaven verschillende sekswerkers aan last te hebben van de stigmatisering die zij jegens sekswerkers ervaarden, zoals door de uitzonderingspositie ten aanzien van de herstart van de seksbranche. Een aantal sekswerkers geeft aan dat zij zich in deze periode gesteund voelden door contact met andere sekswerkers. Contact tussen sekswerkers zou tijdens een volgende lockdown dus verder gefaciliteerd kunnen worden. In de regio Hart van Brabant kan de klankbordgroep seksworks hier een rol in spelen door te functioneren als toegankelijk aanspreekpunt. Eventueel zouden zij ook online bijeenkomsten en whatsappgroepen kunnen organiseren.

Een sekswerker noemt dat veel mensen, ook buiten de seksbranche, een moeilijke tijd beleefde tijdens de lockdown. Zij pleit dan ook voor breed toegankelijke psychische ondersteuning voor mensen tijdens een mogelijk volgende lockdown.

GGD kan bijdragen aan verminderen van gezondheidsrisico's bij doorwerkende sekswerkers

Een vierde en laatste advies voor een volgende lockdown is dat de GGD actief informatie aan sekswerkers moet blijven verstrekken over veilig werken en soa

testen. Een sekswerker legt uit: *Sekswerkers mogen dan officieel niet werken en als ze dan toch werken dan vinden ze het een risico om naar de GGD te gaan. Dan weten ze daar dat ze wel aan het werk zijn. De GGD zou sekswerkers dan attent kunnen maken op thuis testen.* Een les uit de lockdown in het voorjaar is dat veel sekswerkers toch nog hebben doorgewerkt. Inspelen op dit gegeven door als GGD sekswerkers te informeren over thuishtesten op soa's en dit zo mogelijk te faciliteren zou gezondheidsrisico's beperken.

4.3. Overstijgende conclusies

Wat dit onderzoek aan het licht brengt is dat er grote verschillen zijn tussen hoe gemeenten aan kijken tegen en omgaan met sekswerk. Er zijn nog steeds gemeenten die pretenderen dat sekswerk bij hen niet voorkomt. In die gemeenten worden dan ook geen vergunningen af gegeven voor sekswerk. Andere gemeenten stellen een maximum aan het aantal vergunningen voor seksbedrijven, terwijl Tilburg juist sekswerkers en exploitanten wil stimuleren om een vergunning aan te vragen.

Een belangrijk element voor de visie en daaruit voortvloeiende keuzes van gemeenten ten aanzien van sekswerk is welke politieke partijen er in de Raad zitten. Sommige politieke partijen zetten vanuit hun visie met name in op uitstapprogramma's en hebben minder oog voor versterking van de positie van sekswerkers. Dergelijke gemeentelijke keuzes zijn wel bepalend geweest voor de positie van sekswerkers tijdens de lockdown periode.

Het vertrouwen van sekswerkers in een overheid die ook voor hun belangen opkomt lijkt afgekalfd en is door de wijze waarop de overheid ten tijde van corona met sekswerkers is omgegaan, nog verder geërodeerd. Dat is slecht voor zowel sekswerkers, inclusief hen die slachtoffer worden van dwang of geweld, als voor de overheid die zo groepen uit het oog verliest.

Hetgeen verder opvalt is dat veel van de geschetste knelpunten niet perse corona gerelateerd zijn, maar eigenlijk altijd al speelden alleen nu, door deze

lockdown periode die fungeerde als soort van stresstest, zijn uitvergroot. Dit biedt de kans, nu dit zo blootligt en de urgentie voor deze mensen helder is, er ook wat aan te doen. Daarbij is het belangrijk dat er naast lokaal/regionaal beleid ook landelijke kaders komen. Dat helpt gemeenten enorm om handen en voeten te kunnen geven aan beleid.

Tenslotte is het belangrijk om sekswerkers en het beleid dat wordt ingezet ter versterking van deze groep te blijven monitoren. Op die manier kan er beter worden aangesloten en het benodigde maatwerk in regelingen worden gerealiseerd. Hiertoe is het in gesprek blijven met de doelgroep van cruciaal belang. Klankbordgroepen en GGDs kunnen hier lokaal een rol in spelen. Daarnaast kan er ook omtrent specifiek beleid gemonitord worden. Met name het bereik van verschillende groepen sekswerkers die nu nog buiten beeld blijven lijkt daarbij van belang. In tweede instantie gaat het uiteraard ook om, tevredenheid over en doelbereik van genomen maatregelen of ingezet beleid.

Bijlagen

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

Bijlage 2: blog

Bijlage 3: gebruikte enquête

Bijlage 4: resultaten enquête

Bijlage 5: topiclijsten interviews

Bijlage 6: PowerPoint werksessie

COLOFON

Opdrachtgever	ZonMw - Wetenschap voor de Praktijk
Auteur:	Dr. R. de Wildt S.M. Andeweg, MSc. Dr. F.E.P.L. Sondejker
Foto omslag	Pexels
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut, Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

In samenwerking met de klankbordgroep seksworks en de gemeente Tilburg.

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-94-6409-037-6

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, oktober 2020.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.